

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Odpovědnost dlužníka při reálných kontraktech

Zpracoval:

Adam Zajačik

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.

Plzeň, 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Adam ZAJAČIK**
Osobní číslo: **R17M0377P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Odpovědnost dlužníka při reálných kontraktech**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

- 1) úvod
- 2) vymezení pojmů
- 3) odpovědnost dlužníka
- 4) vývoj odpovědnosti dlužníka v jednotlivých etapách Říma
- 5) recepce do současného právního řádu ČR
- 6) recepce v zahraničí
- 7) závěr

Rozsah diplomové práce:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- 1) Kincl, Jaromír; Skřejpek, Michal; Urfus, Valentin. Římské právo. Praha (C.H. Beck), 1995. ISBN 80-7179-031-1.
- 2) Hrdina, Ignác Antonín; Dostalík, Petr. Přehled římského práva soukromého : ke státní souborné zkoušce. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6.
- 3) Bartošek, Milan. Encyklopedie římského práva. Praha : Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.
- 4) Raban, Přemysl. Občanské právo hmotné : závazkové právo. 1. vyd. Brno : Václav Klemm, 2014. ISBN 978-80-87713-11-2.

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Petr Dostalík, Ph.D.

Katedra právních dějin

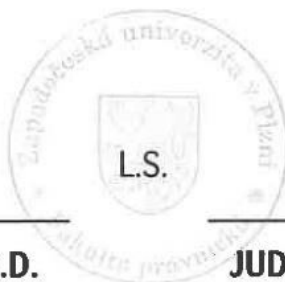
Datum zadání diplomové práce: **29. března 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

Stanislav Balík

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

děkan

Stanislav Balík

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma *Odpovědnost dlužníka při reálných kontraktech* zpracoval zcela samostatně, pouze za pomoci pramenů v této práci uvedených, které jsem řádně citoval.

V Plzni, březen 2022

Adam Zajačik

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat na prvním místě svému vedoucímu diplomové práce, docentu JUDr. Petru Dostálíkovi, Ph.D. za vstřícný přístup a cenné rady do diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat všem autorům, z jejichž literatury jsem čerpal a všem, kteří mě při studiu jakýmkoli způsobem podporovali.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Vymezení pojmů	3
2.1	Pojem římské právo obligační	3
2.2	Pojem závazek	3
2.3	Pojem dlužník a věřitel	4
2.4	Závazkové právo.....	4
2.5	Dělení závazků.....	5
2.6	Dělení závazků podle typu.....	5
2.7	Obligace z kontraktu.....	7
2.8	Reálné kontrakty	9
2.8.1	Mutuum.....	10
2.8.2	Commodatum.....	14
2.8.3	Depositum	17
2.8.4	Fiducia a pignus	20
3	Odpovědnost dlužníka.....	22
3.1	Škoda	22
3.2	Dolus.....	23
3.3	Culpa.....	24
3.4	Náhrada škody	26
3.5	Výše náhrady škody.....	27
3.6	Odpovědnost za škodu.....	28
3.7	Způsob náhrady škody	29
3.8	Procesní povinnosti dlužníka.....	31
3.9	Prodlení.....	32
3.9.1	Prodlení dlužníka	32
3.9.2	Prodlení věřitele	33
4	Vývoj odpovědnosti dlužníka v římském právu	35
5	Reálné kontrakty v současné platné právní úpravě.....	38

5.1	Nový občanský zákoník.....	38
5.2	Reálné kontrakty v NOZ.....	39
5.2.1	Závazkové právo v NOZ.....	40
5.2.2	Výpůjčka.....	40
5.2.3	Zápůjčka.....	41
5.2.4	Úschova.....	42
5.2.5	Zástava.....	43
5.2.6	Závěrem.....	44
5.3	Povinnosti schovatele ve srovnání římskoprávní a soudobé právní úpravy.....	45
5.3.1	Úschova.....	46
5.4	Závazkové právo v relevantní judikatuře.....	51
5.4.1	Rozbor rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1641/2006.....	52
5.4.2	Rozbor usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2466/2009.....	55
5.4.3	Závěry plynoucí z judikatury.....	56
6	Reálné kontrakty mimo současnou platnou právní úpravu.....	58
6.1	ABGB.....	58
6.1.1	Vznik.....	59
6.1.2	Závazkové právo v ABGB.....	59
6.1.3	Odpovědnost smluvních stran v závazcích.....	61
6.2	Code civil.....	63
6.2.1	Vznik.....	64
6.2.2	Členění.....	64
6.2.3	Obsah kodifikace.....	65
7	Závěr.....	67
	Resumé.....	69
	Seznam použitých citací z Digest.....	70

Seznam použité literatury	71
---------------------------------	----

1 Úvod

Jako téma diplomové práce jsem si vybral „odpovědnost dlužníka při reálných kontraktech“. Toto téma jsem zvolil hned z několika důvodů. První důvod je poněkud sentimentální, přesto mu však přikládám vysokou důležitost. Již od malička jsem byl fascinovaný antickým Římem, který byl svých časů nejvyspělejší impériem co se týče civilního, státního i vojenského rozvoje. Historiky je též označován za největší impérium všech dob, vzhledem k tomu, že až do stěhování národů své hranice neustále rozšiřoval a přežil spoustu staletí, krizí i občanských válek. Zrovna tak přežil i časté změny státního zřízení, což poukazuje na jeho stabilitu. Tím, že rozšiřoval své hranice a po staletí existence obchodoval se sousedními státy se šířil i jeho vliv a spousta států se i po zániku Římské říše hlásila k římskému právu a jeho recepci. Druhým důvodem volby tématu byla právě hojná recepcie římského práva. Je velmi pravděpodobné, že v každém právním řádu nalezneme alespoň lehkou známku inspirace římským právem. Třetím důvodem pak je, že římské právo jako první komplexně a na svou dobu i moderně popsalo oblast soukromého práva, z nějž nejvíce dominuje právo závazkové. Dalo by se tvrdit, že valná většina právních řádů svou koncepci závazkového práva staví na základu, který položilo právě římské právo. Není tím pádem těžké najít zdroje inspirace, mnohem těžší je rozlišit ty relevantní.

Za cíl práce si kladu především porozumění římskému právu obligačnímu a seznámení se všemi instituty, které se s ním pojí. Dalším cílem pak bylo porozumění římskoprávnímu chápání odpovědnosti smluvních stran v případě nedodržení závazku a náhled do historie vývoje odpovědnosti za závazek. V pozdějších kapitolách práce pak srovnávám soudobou a římskoprávní úpravu závazků.

Diplomovou práci jsem rozřadil do sedmi hlavních kapitol, z nichž první kapitolou je úvod a poslední kapitolou závěr. Vzhledem k tomu, že byla diplomová práce psaná pod záštitou katedry právních dějin, snažím se v ní větší část věnovat historické, římskoprávní části reálných kontraktů a soudobou úpravu využívám spíše akcesoricky.

Ve druhé kapitole vysvětluji základní instituty římského práva spojené s reálnými kontrakty a zasazuji reálné kontrakty do kontextu celého římského práva. Hovořím zde v obecné rovině o dlužníku, věřiteli a závazkovém právu.

Posléze navazuji zasazením reálných kontraktů do klasifikace kontraktů, dále pak vysvětluji každý reálný kontrakt zvlášť a snažím se uvádět historické změny, které tyto reálné kontrakty přetvářely. Dále pak reálné kontrakty, pro vyšší míru autentičnosti, doplňuji o výroky římských právníků z Digest.

V kapitole třetí se věnuji odpovědnosti smluvních stran se zaměřením na odpovědnost dlužníka. V první řadě se zabývám okolnostmi a podmínkami odpovědnosti, jako je zavinění, úmysl a nedbalost. Poté důsledky zavinění jako je škoda, náhrada škody, výše a způsob náhrady škody a procesními povinnostmi dlužníka. V poslední řadě vysvětluji právě odpovědnost dlužníka v případě nedodržení závazku. Nedodržení závazku se pojí rovněž s prodlením dlužníka či věřitele, kterému se v kapitole také věnuji.

Čtvrtá kapitola pojednává o vývoji závazkového práva v dobách římské říše. Dále pak pojednává o způsobu ručení za závazky, který se také vyvíjel a jednotlivých způsobů ručení se v kapitole také dotkneme.

Pátou kapitolu jsem se rozhodl věnovat reálným kontraktům v současné platné právní úpravě českého právního řádu. Jako modelovou kodifikaci jsem si vybral Nový občanský zákoník vzhledem k tomu, že již podle důvodové zprávy k němu, je římské právo jeho prekurzorem. V této kapitole hovořím o recepci římského práva v NOZ a o jednotlivých kontraktech dle něj. Ty poté přirovnávám k reálným kontraktům dle římského práva. Dále následuje podkapitola věnovaná odpovědnosti smluvních stran při úschově, inspirovaná vědeckým článkem P. Dostalíka. Tato kapitola se zaměřuje na srovnání soudobé a římskoprávní úpravy institutu úschovy. Poslední podkapitolu páté kapitoly pak věnuji judikatuře ve vztahu k prodlení dlužníka.

Šestá kapitola pojednává o recepci římského práva přeshraničními právními řády. Kapitola není nijak zvlášť obsáhlá a než abych v ní šel příliš do hloubky, spíše se snažím poukázat na to, že k recepci římského práva docházelo i mimo území České republiky a některé právní řády, které se římským právem inspirovaly zejména v úpravě práva soukromého, si tuto úpravu zachovaly až dodnes.

2 Vymezení pojmů

Hovoříme – li o dlužníku a o kontraktech, bude potřeba nejprve vysvětlit, s jakým institutem římského práva se osoba dlužníka a eventuálně i věřitele pojí. Osoba dlužníka a věřitele, které si v následující kapitole blíže popíšeme, jsou subjekty vystupující v závazku, neboli obligaci (lat. *obligatio*) římského práva i vztazích právních řádů následujících. Pro lepší porozumění uvedeme v následující kapitole bližší informace k jednotlivým pojmům.

2.1 Pojem římské právo obligační

Asi nejznámějším odvětvím Římského práva, které je doposud přejímáno novějšími právními řády, je právo obligační, tedy závazkové. Závazky vznikají a zanikají napříč společnostmi ještě dnes, a Římské právo je již ve starověku popsalo poměrně komplexním systémem, proto dochází k recepci právě Římského práva v oboru práva civilního. K bližší specifikaci římského práva obligačního slouží definice následujících pojmů, s římským obligačním právem spojených.

2.2 Pojem závazek

Paulus, D 44, 7, 3: „*Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum.*“¹

„Podstata závazku nespočívá v tom, aby se nějaká věc nebo služebnost stala naší, ale spíše v tom, aby byl někdo donucen nám něco dát, udělat nebo zaručit.“²

Římští právníci závazek definovali jako „*právní pouto, kterým jsme vázáni něco plnit podle práva naší obce*“. Základem takového závazku byl právní vztah dvou (popř. i více) subjektů. Těmito subjekty byli dlužník a věřitel. O osobě dlužníka a věřitele budeme pojednávat níže.

¹MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7. s. 724

²Překlad vlastní

Podle soukromých římskoprávních pramenů slovo závazek zahrnovalo tři prvky:

- Povinnost dlužníka plnit dluh a ručit za jeho nesplnění.
- Právo věřitele na plnění s možností žaloby, případně exekuce.
- Celý závazkový vztah mezi dlužníkem a věřitelem, který zahrnuje jejich vzájemná práva a povinnosti.

Ačkoli se závazkové právo řadí do relativních práv, zahrnuje i tzv. absolutní prvek, kterým rozumíme ochranu právního vztahu mezi dlužníkem a věřitelem vůči rušivým zásahům třetích osob.³

2.3 Pojem dlužník a věřitel

Definujeme-li obligaci, jedná se o určitý závazek mezi dvěma stranami. Závazkem rozumíme právní vztah mezi již řečenými stranami, resp. osobami, v němž jedna osoba je osobou oprávněnou a druhá osobou povinnou. Oprávněný je nazýván *creditem*, neboli věřitelem. M. Skřejpek je též ve své knize „Římské soukromé právo. Systém a instituce“ nazývá subjekty a dodává, že nejčastěji byly dva, ale pluralita subjektů byla možná. Povinný je dlužníkem, tzv. *debitorem*. Dlužník je povinen věřiteli splnit určitou povinnost a za toto splnění mu určitým způsobem ručí. Způsob ručení se různí dle historické etapy, v jaké byl závazek uzavřen. Věřitel naopak disponuje právem na to, aby mu dlužník tuto povinnost splnil, a v závislosti na druhu závazku též může disponovat určitými prostředky pro vymožení svého oprávnění.⁴

2.4 Závazkové právo

Institut závazků vznikl již v nejstarší době římské a byla pro něj typická typová vázanost – tedy obligací byl pouze takový právní vztah, kterému římské právo výslovně jako závazku přiznávalo právní ochranu. Napříč různými etapami římského práva prošlo závazkové právo různými reformami. Nejvyšší rozvoj nastal současně s populačními změnami tak, jak římské impérium expandovalo a

³BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-256-1. s. 184 - 185

⁴HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6. s. 75 - 78

pohlcovalo další kmeny a národy, poté co společnost upustila od prvotní formy naturálního hospodářství.⁵

Abychom obligace zařadili do římského právního řádu, je třeba podotknout, že se jedná o relativní práva, což znamená, že tato práva působí pouze mezi smluvními stranami, - *inter partes*, na rozdíl od práv absolutních, která působí i vůči třetím osobám, - *erga omnes*. Tak jako je závazkové právo příkladem relativních práv, příkladem práv absolutních můžeme uvést např. právo vlastnické. Jeho působení *erga omnes* se totiž projevuje tak, že v sobě zahrnuje i povinnost ostatních, zdržet se protiprávních zásahů do těchto práv. Ačkoli jsou závazky považovány za práva relativní, zahrnují i absolutní prvek, zmiňovaný výše v této práci.⁶

2.5 Dělení závazků

Jak jsem již výše uvedl, obligační právo procházelo konzistentním vývojem a z toho důvodu jej lze též dělit podle vícero hledisek. Podle druhu ochrany, která byla obligacím přiznávána, rozlišujeme obligace civilní a prétorské. Civilní obligace byly vývojově starší a chránily je tzv. civilní žaloby, jejichž množství bylo značně omezené a podléhalo poněkud přísnému formalismu. Ve zkratce by se dalo říci, že se člověk, zkrácený na svých právech, mohl prostřednictvím civilního práva bránit pouze výslovně stanovenými žalobami ve výslovně stanovených případech. To se však časem ukázalo jako nepraktické. Zde do dění vstupuje prétorské právo, které případy užití žalob a druhy žalob rozšiřuje i pro analogické případy prostřednictvím práva tvořeného římskými *praetory*.⁷

2.6 Dělení závazků podle typu

Nejdůležitějším dělením obligací, je **dělení podle typu** a i toto dělení prošlo několikerými proměnami. Zásadní roli zde sehrál římský právník Gaius, o kterém není známo příliš informací, dokonce ani jeho celé jméno. Tento fakt má

⁵KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 210

⁶BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-256-1. s. 184 - 185

⁷VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační*. Bratislava: Nákladem právnické fakulty University Komenského, 1924. Knihovna fakulty právnické Komenského university. s. 55

na svědomí patrně to, že nežil na území dnešní Itálie ale v některé z provincií. Patrně působil mezi roky 130 a 180 n. l., v době největšího rozkvětu Římské říše. Hojně se zajímal nejen o tehdejší římské právo ale i o římské právo dob předešlých a jeho historii. Jeho učení původně nebylo závazné, ale fungovalo spíše jako výkladové pravidlo či jako učebnice pro ostatní římské právníky. Až „citační zákon“ císařů Theodosia II. a Valentiana III. určil, že se římscí praetoři při aplikaci práva mají při odchylkách řídit názory tzv. „Tribunálu mrtvých“, pěti nejuznávanějšími římskými právníky – Gaiem, Papinianem, Ulpianem, Paulem a Modestinem.⁸

Nejprve se využívala Gaiova bipartice, dělení obligací na obligace z kontraktu a obligace z deliktu. Časem začaly nastávat situace, kdy nešla obligace zařadit ani do obligací z kontraktu ani z deliktu. V tu chvíli se začala rozlišovat tzv. Gaiova tripartice, která rozeznávala obligace z kontraktu – *obligationes ex contractu*, obligace z deliktu – *obligationes ex delicto* a závazky vznikající z různých důvodů – *obligationes ex variis causarum figuris*, kam se řadily obligace, které nebylo možno zařadit ani do obligací z kontraktu, ani do obligací z deliktu. Toto dělení už se ukázalo jako poměrně spolehlivé, ale stále ještě nebyl všemu vývoji konec. Za vlády Justiniána I., celým jménem Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus, který usednul jako vládce pravděpodobně okolo roku 482 n. l. a vládnul až do 14. listopadu 565 n. l., začalo být římské právo překodifikované, docházelo ke společensko-geografickým změnám a bylo tedy třeba na nastávající situace dále reagovat.⁹ V této době došlo k vyhranění 4 typů, tzv. Justiniánova kvadripartice, kdy stále přetrvávalo dělení na obligace z kontraktu a obligace z deliktu, ale obligace z různých důvodů byly dále rozděleny na *obligationes quasi ex contractu* - závazky vznikající z dovolených vztahů podobných smlouvám, a na *obligationes quasi ex delicti* - závazky vznikající z protiprávních vztahů podobných deliktům, čímž byl vývoj typů závazků zakončen.¹⁰

Pro toto dělení závazků dle typů je důležité pochopit význam slov delikt a kontrakt. Delikt (*delictum*) je bezprávný čin, ublížení jednotlivci či jeho rodině

⁸KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 39.

⁹Ibid. s. 386

¹⁰SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6. s. 143 - 144

nebo majetku porušením právního příkazu nebo zákazu. Deliktem vznikají nová práva a povinnosti (*obligationes ex delicto, obligationes ex quasi delicto*). Delikt jako takový předpokládá pachatelovu způsobilost k činům.¹¹ Vedle toho kontrakt snadno vystihuje dnešní slovo smlouva.

Existují i další způsoby dělení obligací, např. **podle obsahu obligace** je můžeme členit na **obligace generické** a jejich protipól **obligace individuálně určené**, na **obligace alternativní** a jejich protipól **obligace jednoduché**. **Podle rozložení závazků** pak rozlišujeme obligace **jednostranně zavazující** a **dvoustranně zavazující**. Dvoustranně zavazující dále dělíme na **rovné** a **nerovné**, podle toho, zda mají strany co se práv a povinností týče rovnocenné postavení, či nikoli. Další klasifikace obligací však nepovažují za nutné v této části práce zmiňovat, jelikož nejdůležitější pro nás bude klasifikace dle typu - skupina obligací z kontraktu, konkrétněji z kontraktů reálných, pojmenovaných.

Již známe pojem závazku, pojem dlužníka a pojem věřitele. Víme též, že závazky neboli obligace mohou vznikat z kontraktu či deliktu. Tedy buďto ze smlouvy, ke které se strany zaváží, nebo z protiprávního jednání, kterého se jedna strana na druhé dopustí. Nyní se přesuneme ke klasifikaci kontraktů, ze kterých se specifickěji zaměříme na neformální, reálné kontrakty, obzvláště ty pojmenované.

2.7 Obligace z kontraktu

Tato kapitola slouží bližšímu seznámení s obligacemi z kontraktu. Kontrakt poměrně dobře vystihuje dnešní slovo smlouva. Hovoříme-li o kontraktu jako o smlouvě, máme na mysli smlouvu ve smyslu civilního římského práva, neboť prétorské římské právo slovo smlouva nepoužívá a místo něj užívá slova *pactum* – překládaného jako dohoda.¹²

Kontrakty můžeme dělit na *formální* a *neformální*.

Formální kontrakty jsou vývojově starší a rozhodující u nich je nikoli obsah, ale dodržení stanovené formy projevu vůle. Formální kontrakty dále dělíme na verbální, neboli slovní a na literární, neboli psané. Verbální kontrakty jsou kontrakty abstraktními. Lze se jimi tedy zavázat k jakémukoli plnění jako je

¹¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X. s. 89

¹² VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační*. Bratislava: Nákladem právnické fakulty University Komenského, 1924. Knihovna fakulty právnické Komenského university. s. 55

úschova, pronájem, koupě aj. Vznikají pronesením určitých zákonem stanovených formulí. Asi nejznámějším formálním verbálním kontraktem je *stipulace*, lat. *Stipulatio*, při které vzniká závazek slibem mezi stranami. Strana, které vzniká oprávnění, se zeptá protistrany: „*Spondes?*“ – „*Slibuješ?*“, načež zavazující se strana odpovídá „*Spondeo!*“ – „*Slibuji!*“.¹³

Literární kontrakty vznikají zanesením do „veřejných listin“ (veřejné listiny jsou v uvozovkách, protože těžko mohli ve starověku znát veřejné listiny, jak je známe dnes), např. zápisem do účetní knihy věřitele. Příkladem literárního kontraktu můžeme uvést třeba expenzilaci, lat. *expensilatio*. Stejně jako skoro každý institut římského práva, i literární kontrakty procházely během jednotlivých etap římské říše určitým vývojem. Původně byl zápis prováděn poté, co dlužník přijal od věřitele půjčku. Zápis tedy sloužil jako doklad o uzavření smlouvy. Časem začal být zápis prováděn i před přijetím půjčky, což s sebou neslo vyšší pružnost, ale zároveň i jistou míru chaosu, neboť tím pádem mohl být kontrakt právně závazný i v případě, že nebyla půjčka vůbec vyplacena. Verbální i literární kontrakty byly smlouvami abstraktními, nebylo tedy obvykle možné ze smlouvy zjistit, za jakým účelem byla uzavřena. Vedle toho se literární i verbální kontrakty považovaly za smlouvy jednostranné.¹⁴

Vedle formálních kontraktů existovaly i **kontrakty neformální**. Hovoříme o nich i jako o kontraktech kauzálních, neboť se u nich nehledělo na formu uzavření, ale především na důvod, který vedl ke vzniku závazku či účel, jaký vznik závazku sledoval – tzv. *causa*. Neformální kontrakty dělíme na kontrakty reálné a konsenzuální. Konsenzuální kontrakty vznikají okamžikem konsenzu, ať už písemného či ústního. K platnosti takového závazku tedy stačil shodný projev vůle, ze kterého tím pádem vyplývají vzájemná práva a povinnosti stran. Příkladem takovýchto kontraktů je například *mandatum*, kterým se pověřovalo k provádění bezúplatné prospěšné činnosti, *societas*, kterým se řešilo partnerství, nebo třeba *emptio-venditio*, smlouva o výměně zboží. Reálnými kontrakty se budeme blíže zabývat v následující kapitole.¹⁵

¹³HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6. s. 86

¹⁴KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 210 - 218

¹⁵Ibid.

2.8 Reálné kontrakty

Reálné kontrakty řadíme, jak jsme již výše uvedli, do kontraktů neformálních. Jejich název odvozujeme od latinského slova *res*, neboli věc, proto, že vznikají okamžikem předání věci, která je předmětem takového kontraktu. Samotný konsenzus tedy strany nezavazuje a strany mají tím pádem možnost si jednání, ke kterému konsenzus daly, rozmyslet. Povinnost tedy zakládá až faktické předání věci. Platí, že obligace vůbec nemohla vzniknout, dokud budoucí dlužník neměl věc v rukou. Jakákoliv reálná smlouva tedy bez předání věci byla pouhou smlouvou o smlouvě budoucí, lat. *pactum de contrahendo*. Z pravidla se jedná o kontrakty lukrativní, neboli bezúplatné. Pokud by tedy creditor sledoval vedlejší zisk ve formě úroku, musela být také sjednána vedlejší smlouva.¹⁶ Každá reálná smlouva měla 2 žaloby: *actio directa* a *actio contraria*.¹⁷ *Actio directa* je věřitelova žaloba na vrácení věci, resp. úhradu škody, kterou způsobil dlužník. *Actio contraria* je dlužníková žaloba vůči věřiteli na náhradu vzniklé škody, resp. úhradu nákladů spojených s údržbou věci.¹⁸

Reálné kontrakty se historicky vyvinuly z kontraktů konsenzuálních. Reálné kontrakty jsou kauzálními, neformálními kontrakty, u kterých je též patrná typová vázanost římského práva. Autoři rozlišují tyto reálné kontrakty: *mutuum* (zápůjčka), *commodatum* (výpůjčka), *depositum* (úschova), *pignus* (ruční zástava), někteří autoři sem dále řadí *fiducia* (– J. Vážný, P. Bonfante). *Fiducia* byl institut, který byl předchůdcem zástavního práva a fungoval tak, že dlužník ručil věřiteli věcí, kterou dal věřiteli a věřitel se zavázal, že věc po splnění dlužníkovou závazku dlužníkovi vrátí.¹⁹ Z prvních čtyř vyjmenovaných kontraktů bylo pouze *mutuum* jednostranné, *commodatum*, *depositum* a *pignus* jsou považovány za dvoustranné nerovné kontrakty. Platí též historické odlišnosti, kde *mutuum* bylo v římském právu zápůjčkou, soudobé názvosloví užívá lat. termín *mutuum* pouze pro půjčku. Zrovna tak označení *commodatum* se v římském právu užívalo jak pro půjčku, tak pro výpůjčku, zatímco dnešní názvosloví jej užívá pouze ve spojení s výpůjčkou.²⁰ Postupem času byly k reálným smlouvám řazeny

¹⁶KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 240 - 250

¹⁷Ibid. s. 245

¹⁸Ibid. s. 246

¹⁹VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační I.*. Bratislava, 1924. s. 59-60

²⁰KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 245 - 250

další smlouvy, které měly povahu blízkou reálným smlouvám – reálné kontrakty nepojmenované, lat. *obligationes sine nomine*, někdy též označované jako innominátní smlouvy. Jednalo se o doplnění a zobecnění reálných kontraktů. Dle obsahu se innominátní smlouvy dělily do čtyř kategorií: 1) „*do ut des*“ – dám abys dal, 2) „*do ut facias*“ – dám abys konal, 3) „*facio ut des*“ – konám abys dal, 4) „*facio ut facias*“ – konám abys konal.²¹ P. Dostálík a I. A. Hrdina ve své publikaci *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce* (ISBN 978-80-7380-235-6.) na straně 86 dodávají, že innominátní smlouvy pocházejí z doby klasické a že k vyhrazení těchto čtyř typů došlo až v době poklasické.

2.8.1 Mutuum

Mutuum, neboli zápůjčka, spočívalo v předání určitého množství genericky určených věcí. Tyto zastupitelné věci musí být později ve stejném množství, kvalitě a druhu vráceny. Nejpoužívanější byly zápůjčky peněžité. U zápůjček se převádělo vlastnické právo k dané věci. Podmínkou zápůjčky byl vzájemný konsenzus smluvních stran a hmotný základ věci.²² *Mutuum* je jedinou z jednostranných reálných smluv, protože povinnost vyplývá pouze dlužníkovi. Šlo o vztah lukrativní, tedy bezúplatný, z čehož vyplývá, že ze zápůjčky neplynul automaticky nárok na úrok.²³ Pokud by předmětem smlouvy měly být i úroky, musela by být k zápůjčce sjednána i vedlejší smlouva. Takovéto právní jednání bylo v římském právu možné pomocí stipulace. Úroky sjednané skrze stipulaci ale nebyly neomezené a měly stanovenou horní hranici, aby nedocházelo k lichvě.

Římské právo také rozlišovalo zvláštní typ kontraktu *fenus nauticum*, kam se řadily různé typy tzv. „odvážných“ zápůjček. Tyto zápůjčky s sebou nesly zvýšené riziko, neboť jejich vrácení záviselo na zdaru či nezdaru akce, na kterou byla zápůjčka poskytnuta.²⁴ O charakteru kontraktu *fenus nauticum* blíže pojednává dokument BUBELOVÁ, Kamila. *Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2491-0.

²¹BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. vydání. Brno: ČS.A.S. Právnick, 1932. s. 536 [Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/11420>] [Cit. dne: 25. 2. 2022]

²²VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační I*. Bratislava, 1924. s. 60

²³SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6. s. 176

²⁴VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační I*. Bratislava, 1924. s. 64 - 65

Ke zvláštnímu omezení peněžité zápůjčky došlo během vlády císaře Vespasiana, mezi lety 69 a 79 n. l., vydáním dokumentu *senatus consultum Macedonianum*. Nejpodstatnějším ustanovením bylo znemožněno, aby při peněžité zápůjčce synovi, který spadal pod moc *pater familia*, docházelo k žalování zápůjčky věřitelem i po smrti *pater familia*.²⁵

Každý kontrakt požívá také určité ochrany. U každé zápůjčky byly k dispozici dva typy žalob, podle toho, jestli byly předmětem zápůjčky a žaloby peníze, nebo jiná genericky určená věc. Žalobami zde disponoval pouze věřitel, vzhledem k tomu, že povinnost vyplývala jen dlužníkovi. Rozlišovala se žaloba *actio/condictio certae creditae pecuniae* pro žalobu věřitele na vrácení určité peněžité částky a *actio/condictio certae creditae rei* pro žalobu věřitele na vrácení určitého množství jiných zastupitelných věcí. Obě dvě žaloby se řadily mezi žaloby přísného práva, lat. *stricti iudicii*. Pokud byla k zápůjčce stipulací sjednána i vedlejší smlouva zavádějící úroky, měl věřitel k dispozici, mimo žaloby *z mutua* i žalobu ze stipulace.²⁶

Institut *mutuum* rozebírá římský právník Paulus zejména v Digestech v knize XII. Proto bych následující řádky rád věnoval citování úryvků z jeho textů, zabývajících se *mutuumem*, které Paulus současně odlišuje od ostatních reálných kontraktů.

Dig. 12. 1. 2. pr.

Paulus libro 28 ad ed.

„Mutuum damus recepturi non eandem speciem quam dedimus (alioquin commodatum erit aut depositum), sed idem genus: nam si aliud genus, veluti ut pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum.“²⁷

Dáváme-li zápůjčku zvanou *mutuum*, neobdržíme zpět stejné věci, jaké jsme dali (jinak by šlo o *commodatum* nebo *depositum*), ale obdržíme věci téhož

²⁵HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Šesté vydání. V Bratislavě: s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1927. s. 672

²⁶Ibid. s. 666 - 668

²⁷MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7. s. 178

druhu, protože kdybychom dostali věci druhu jiného, například obilí místo vína, nebude se jednat o zápůjčku.²⁸

Dig. 12. 1. 2. 1.

Paulus libro 28 ad ed.

„Mutui datio consistit in his rebus, quae pondere numero mensura consistunt, quoniam eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem quam specie: nam in ceteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest.“²⁹

Poskytnutí zápůjčky platí pro věci, které mohou být zváženy, spočítány či změřeny, protože odevzdáním těchto věcí mohou lidé poskytnout půjčku, neboť kdyby platili genericky určenými věcmi, uzavřeli by kontrakt místo placení hotově. Proto zápůjčka nemůže být kontrahována vzhledem k jiným věcem, protože věřitel nemůže být vyplacen výměnou jedné věci za jinou, jestliže k tomu nedá souhlas.

Ač má právní věda za to, že obecně při *mutuu* musí být vrácen stejný druh genericky určené věci, z tohoto Paulova výroku jsem nabyl dojmu, že pokud tedy věřitel souhlasí s vyplacením věcí jinou, bylo toto v římském právu (se souhlasem věřitele) možné. V tom případě se ale pravděpodobně bude jednat o kontrakt od *mutua* odlišný.

Dig. 12. 1. 2. 2.

Paulus libro 28 ad ed.

„Appellata est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit: et ideo, si non faciat tuum, non nascitur obligatio.“³⁰

Tímto výrokem Paulus popisuje nejzákladnější podstatu obligace zvané *mutuum*, který by se dal přeložit následovně:

„Tento druh půjčky je nazývaný mutuum, protože se věci stanou namísto mých tvými; a proto se nestanou tvými, pokud se nezrodí obligace.“³¹

²⁸Vlastní překlad

²⁹MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7. s. 178

³⁰Ibid.

Následujícím výrokem o *mutuu* Paulus popisuje rozdíl mezi zápůjčkou a úvěrem, zároveň přibližuje problematiku individuálně a genericky určených věcí a přesahuje i do institutu smlouvy o smlouvě budoucí či zásnubního závědku.

Dig. 12. 1. 2. 3.

Paulus libro 28 ad ed.

„Credittum ergo a mutuo differt qua genus a specie: nam creditum consistit extra eas res, quae pondere numero mensura continentur sic, ut, si eandem rem recepturi sumus, creditum est. item mutuum non potest esse, nisi proficiscatur pecunia, creditum autem interdum etiam si nihil proficiscatur, veluti si post nuptias dos promittatur.“³²

Úvěr se tedy liší od *mutua* způsobem, jakým se liší druhové od individuálního; Půjčka může existovat samostatně ve vztahu k věcem, které mohou být zváženy, spočítány nebo změřeny, tedy je to půjčka, kde máme nazpět obdržet právě tu stejnou věc. Dále *mutuum* nemůže existovat v případě peněz, nejsou-li složeny hotově, zatímco úvěr může někdy existovat i když není zapláceno nic, jak je tomu například pokud je slíbeno po sňatku věno.³³

Mutuum nepopisuje pouze Paulus. Hovoří o něm též Pomponius. Není přesně známo, kdy se objevila právní úprava kvality vracené věci, nicméně Pomponius o ní hovoří a má za to, že je nutné, aby genericky určená věc byla vrácena ve stejné nebo vyšší kvalitě, jinak by nešlo o řádné plnění. Přesné znění tohoto Pomponiova výroku nalezneme v následujícím úryvku.

Dig. 12. 1. 3.

Pomponius libro 27 ad sab.

„Cum quid mutuum dederimus, etsi non cavimus, ut aequae bonum nobis redderetur, non licet debitori deteriores rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vinum novum pro vetere: nam in contrahendo quod agitur pro cauto habendum est, id autem agi intellegitur, ut eiusdem generis et eadem bonitate solvatur, qua datum sit.“³⁴

³¹Vlastní překlad

³²Ibid.

³³Vlastní překlad

³⁴Ibid.

„Poskytneme-li *mutuum*, tak ačkoli nežádáme, aby nám byly vráceny stejné věci, které jsme poskytli, neplatí když dlužník vrátí věci stejného druhu, které jsou ale nižší kvality. Například vrátí nové víno místo starého (víno z tohoto roku ve srovnání s uleželým, starším ročníkem, který je cennější). Pro vstup do kontraktu musí být stejný záměr stran ve zřetelné dohodě a v tomto případě je jasné, že plnění musí být stejného druhu a kvality tak, jak bylo zapůjčeno.“³⁵

2.8.2 Commodatum

Commodatum, neboli výpůjčka, někdy též půjčka je smlouva, kterou jedna osoba - komodant, lat. *commodator* odevzdá osobě druhé - komodatáři věc do detence k bezplatnému užívání. Jedná se opět o lukrativní vztah a komodatář má věc v detenci. Doba detence je dobou určitou a musí být stanovena výslovně, nebo vyplývat z povahy vypůjčené věci.³⁶ Jedná se o dvoustrannou obligaci nerovnou. Předmětem jsou zpravidla pouze věci, kterou jsou nezužitelné, individuálně určené a hmotné. Vztahuje se jak na věci movité, tak i nemovité.³⁷ Výjimečně mohly být předmětem výpůjčky i věci spotřebitelné, a i tak musí být vráceny neporušené. Mezi tyto výjimečné případy, které římské právo rozeznávalo, řadíme například výpůjčku za účelem okázalosti, lat. *ad pompam* nebo vychloubání, lat. *ad ostentationem*.³⁸

I *commodatum* zahrnovalo právní ochranu ve formě žalob, která byla k dispozici oboum stranám. Těmito žalobami byly *actio commodati directa* – komodant se jí může domáhat vrácení neporušené vypůjčené věci včetně plodů, případně náhrady škody. Dále *actio commodati contraria* – touto žalobou se může komodatář domáhat uhrazení nákladů na zlepšení věci, nebo uhrazení škody, která mu byla způsobena vypůjčenou věcí. Dále *actio furti* – může jí být žalován komodatář, jestliže spáchá *furtum usus* - nedovolené užívání věci ve vlastní prospěch.³⁹ *Actiones directae* a *actiones contrariae* se řadily mezi *actiones in personam* - osobní žaloby a postupovalo se v nich *bonae fidei* - v dobré víře. To

³⁵Vlastní překlad

³⁶HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6. s. 85 - 86

³⁷HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Šesté vydání. V Bratislavě: s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1927 s. 675

³⁸SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-566-1. s. 177

³⁹Ibid. s. 178

znamená, že se při projednání těchto žalob zohledňovaly obyčejy, vedlejší úmluvy mezi stranami a to, zda-li strany jednaly v dobré víře, či nikoliv.⁴⁰

Za zvláštní obdobný vztah můžeme označit *precarium*, neboli výprosu. Od *commodata* se lišila především tím, že se sjednávala na dobu neurčitou a poskytovatel si mohl kdykoli vyžádat věc zpět. Nedochovalo k nabytí držby věci prekaristou a tudíž měl i znemožněné vydržení vlastnického práva.⁴¹ Institut *precaria* byl chráněn praetorskými interdikty, konkrétně držebními. Později praetorská ochrana poskytla i zvláštní žalobu na vydání věci. Původně nebyla výprosa považována za právní vztah, ale za čistou laskavost.⁴² Později bylo klasifikováno jako oboustranné právní jednání a Justinianův právo ho začalo řadit do reálných kontraktů nepojmenovaných, viz výše.⁴³

U *commodata* má v římském právu komodatář mnohem vyšší míru odpovědnosti než komodant. Tato skutečnost je dána nerovností obligace a pravděpodobně lze aplikovat i princip utility, který blíže popisuji v jedné z následujících kapitol. Laicky řečeno komodant, který věc bezplatně půjčuje k užívání, nemá z kontraktu prakticky žádný užitek, a proto dává smysl, že míra jeho odpovědnosti bude nižší. Kdyby tomu bylo naopak a právní úprava mu ukládala přemíru povinností a odpovědnosti, pravděpodobně by nikdo nechtěl komodantem být a kontrakt tohoto typu uzavírat. Vedle toho komodatář něco chce, žádá či potřebuje a tak dává smysl, aby za vypůjčenou cizí věc náležitě ručil. Odpovědnost dlužníka při *commodatu* se s dobou měnila a k nejradikálnějším změnám došlo za dob justinianových. O odpovědnosti stran u tohoto kontraktu pojednávají Ulpianus a Pomponius v Digestech.

Dig. 13. 6. 5. 10.

Ulpianus libro 28 ad ed.

„Interdum plane dolu solum in re commodata qui rogavit praestabit, ut puta si quis ita convenit: vel si sua dumtaxat causa commodavit, sponsae forte

⁴⁰KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 226 - 229

⁴¹HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6. s. 86

⁴²Ibid.

⁴³KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 246

suae vel uxori, quo honestius culta ad se deduceretur, vel si quis ludos edens praetor scaenicis commodavit, vel ipsi praetori quis ultro commodavit. ⁴⁴

„Samozřejmě někdy ten, který věc vypůjčil odpovídá toliko za úmysl. Například tehdy, pokud je tak ujednáno, nebo když dojde k vypůjčce ve prospěch toho, kdo věc půjčuje. Například tehdy, když půjčím šperky pro svou snoubenku či manželku, aby byla vznešeně uvedena do mého domu, nebo když praetor, který chce uspořádat hry něco půjčí hercům, nebo když někdo něco ke hrám půjčí samotnému praetorovi.“⁴⁵

Je patrné, že zde Ulpianus hovoří o *commodatu ad pompam* a *ad ostentationem*, kteréžto instituty nebyly ve starém Římě nikterak neobvyklé, obzvlášť mezi vyššími vrstvami, neboť ve starém římě byl sociální status jedním z nejvýznamnějších atributů správného občana.

Dig. 13. 6. 12. pr.

Ulpianus libro 29 ad sab.

pr. „Si mei causa, dolum tantum.“

*1. „Commodatam rem missus qui repeteret cum recepisset, aufugit. Si dominus ei dari iusserat, domino perit: si commonendi causa miserat, ut referretur res commodata, ei qui commodatus est.“*⁴⁶

„Jestliže je věc půjčena ve prospěch komodanta, komodatář odpovídá toliko za úmyslné zhoršení či zničení věci.“⁴⁷

Dig. 13. 6. 23.

Pomponius libro 21 ad Quint. Mucium

„Si commodavero tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si nulla culpa tua interveniente in ipso itinere deterior equus factus sit, non teneris

⁴⁴MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

⁴⁵Překlad inspirovaný publikací: DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-150-2.

⁴⁶MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

⁴⁷Překlad inspirovaný publikací: DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-150-2.

*commodati nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodavi, qui eum laborem sustinere non potuit.*⁴⁸

„Pokud ti dám do výpůjčky koně, abys s ním jel na určité místo a jestliže se kůň stane horším a ty na tom nebudeš mít žádnou vinu a stane se tak kvůli cestě samotné, nebudeš moci být žalován z *commodata*, protože je to moje vina, že jsem koně zapůjčil na tak dlouhou cestu, že ji kůň nemohl vydržet.“⁴⁹

Z tohoto fragmentu je patrné, že vina neleží na dlužníku nýbrž na věřiteli, jelikož na straně dlužníka se nevyskytla žádná chyba. Pokud by tedy dlužník dokázal, že za zhoršený stav koně nemůže, nebude za to odpovědný. V tomto konkrétním příkladu bude těžké rozlišit, jestli se jedná o chybu na straně věřitele (že povolil, aby dlužník s koněm jel na vzdálenost, kterou kůň nemohl vydržet), nebo jestli se jedná o náhodu (kůň mohl být nemocný, nedovyvinutý apod.). Tak či tak nebude dlužník odpovědný.

2.8.3 Depositum

Depositum, též úschova, je kontraktem, ve kterém vystupují jako subjekty deponent, který odevzdává druhému subjektu, depositáři věc do opatrování. Depositář má věc hlídat, pečovat o ni, ale používání věci je mu zakázáno. Může se jednat o věci individuálně i genericky určené, z povahy závazku zpravidla movité a nespotřebitelné. Účelem úschovy je, aby deponentova věc byla opatrována. Jedná se o dvoustrannou nerovnou obligaci.⁵⁰ Depositář má věc poze v detenci, není ani držitelem věci, ani k ní nemá vlastnické právo. Na úschovu se jako na plnohodnotný kontrakt hledělo až od období principátu.⁵¹ Obdobně jako u *commodata*, i zde platila ochrana v podobě žalob, *actio directa* a *actio contraria*, akorát s atributem „*depositi*“. Zrovna tak zde platilo *actio furti* v případech spáchání *furtum usus*. Za podnětné považuji též zmínit, že při *actio directa* mohl depositář k zajištění svých nároků uplatnit i zadržovací právo k věci - *ius retentionis*.⁵²

⁴⁸MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

⁴⁹Vlastní překlad

⁵⁰VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační I*. Bratislava, 1924. s. 70

⁵¹HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4., opr. vyd. Praha: J. Otto, 1910. s. 678

⁵²SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-566-1. s. 179

Za zmínku též stojí zvláštní druhy *deposita*, mezi které četná literatura vč. J. Vážného, I. A. Hrdiny a P. Dostalíka řadí *depositum necessarium seu miserabile*, *depositum irregulare* a *depositum sequestre*. ***Depositum necessarium seu miserabile***, tzv. nutné *depositum*, vzniká v situaci, kdy deponent uschová věc v tísní (např. při požáru, povodních či zemětřesení). V takových situacích platí, že deponent zpravidla nemá jinou možnost. Kdyby se v takovém případě deponitář dopustil zpronevěry, mohla mu vzniknout povinnost k návratu dvojnásobku hodnoty uschované věci, tzv. *duplum*. ***Depositum irregulare***, neboli nepravidelná úschova je druhem úschovy, při kterém dochází k uschování zastupitelných věcí, nejčastěji peněz. Deponentovi se zde nevrací ty samé věci, ale jen stejný druh věcí stejné hodnoty a množství (*genus*).⁵³ Tím pádem se zde deponitář stává vlastníkem a může s věcí dále disponovat. Vyhranění nepravidelné úschovy mělo veliký význam pro bankovníctví, neboť zde bylo možné sjednat úroky. V právu klasického období se nepravidelná úschova považovala spíše za zápůjčku - *mutuum*, v Justiniánském právu již byla spolehlivě považována za úschovu.⁵⁴ ***Depositum sequestre*** je druh úschovy pro případ, že více osob potřebovalo rozhodnout o předmětu sporu. Předmět mohl být movitý i nemovitý a svěřoval se *sequesterovi*, který se tak stal dočasně odvozeným držitelem věci do doby, než *sequester* vydal věc vítězi sporu. Základní odlišnost od běžného *deposita* tedy je, že může být zřízeno větším množstvím lidí, a že předmětem může být i nemovitá věc. Proti *sequesterovi* existovala v případě svévůle ochrana v podobě žaloby *actio sequestria*.

O *depositu* a odpovědnosti stran rovněž nalezneme ustanovení v Digestech, o dané problematice se zmiňuje Ulpianus.

⁵³HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6. s. 85

⁵⁴VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační I*. Bratislava, 1924. s 72- 74

Dig. 16.3.1 pr.

Ulpianus libro 30 ad ed.

„Depositum est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo quod ponitur: praepositio enim de auget depositum, ut ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet.“⁵⁵

„*Depositum* je to, co bylo jinému dáno do opatrování. Předpona *de* má zvyšovat význam slova, které symbolizuje vše, co náleží do opatrování věci svěřené v dobré víře.“⁵⁶

Dig. 16. 3. 1. 6.

Ulpianus libro 30 ad ed.

„Si convenit, ut in deposito et culpa praestetur, rata est conventio: contractus enim legem ex conventionem accipiunt.“⁵⁷

„Pokud se strany dohodnou, že při *depositu* odpovídá schovatel i za nedbalost, je dané ujednání platné. Ujednání stran uzavřením dohody nabývá síly zákona.“⁵⁸

Dig. 16. 3. 1. 7.

Ulpianus libro 30 ad ed.

„Illud non probabis, dolum non esse praestandum si convenerit: nam haec conventio contra bonam fidem contraque bonos mores est et ideo nec sequenda est.“⁵⁹

„Pokud bude ujednáno tak, že schovatel neodpovídá ani za zlý úmysl, je dáno že toto ustanovení odporuje dobré víře a dobrým mravům, a proto toto ustanovení nemůže být zachováno.“⁶⁰

Z tohoto úryvku vyplývá, že ačkoli byla při kontraktech subjektům do značné míry k dispozici autonomie vůle, některé prameny právní úpravy závazků měly i kogentní charakter.

⁵⁵MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

⁵⁶Vlastní překlad

⁵⁷MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

⁵⁸Překlad inspirovaný publikací: DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-150-2.

⁵⁹Ibid.

⁶⁰Překlad inspirovaný publikací: DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*.

2.8.4 Fiducia a pignus

Definice pojmů *fiducia* i *pignus* je dle mého názoru poněkud problematická, neboť oba pojmy zasahují jak do věcných záručních či zástavních práv, tak i do práva závazkového - obligací. Ne všichni autoři se shodují na zařazení institutu *fiducie* do reálných kontraktů, jednoznačně je tam řadí pouze Michal Skřejpek a z poněkud starší literatury pak Pietro Bonfante. Ostatní autoři pak do reálných kontraktů pojmenovaných řadí jen *pignus* a *fiducii* ne, nebo zmiňují *pignus* i *fiducii* jak ve věcných záručních právech, tak mezi pojmenovanými reálnými kontrakty. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl pro oba dva pojmy použít jeden nadpis. Za zajímavost též považuji, že seznam okruhů zkušebních otázek ke státní souborné zkoušce Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni pojem *pignus* i *fiducia* řadí do pojmenovaných reálných kontraktů i do věcných zástavních práv.

Pojem závazku, obligace, reálného kontraktu jsme zde již vysvětlili, co tedy vlastně jsou se závazkem spojená, výše uvedená věcná záruční práva? Jedná se o práva rozeznávaná římským právem, sloužící k zabezpečení toho, že dlužník dostojí svých závazků. Původně se za závazek ručilo osobou dlužníka či rukojmího, což přestalo společenskému vývoji vyhovovat a neslo s sebou řadu nevýhod. Z osobního záručního práva se tak vyvinulo záruční právo věcné.

Zástavní práva zanikala v zásadě jako služebnosti, pro svou akcesorickou povahu zanikala ale také současně se zánikem obligace.⁶¹

2.8.4.1 Fiducia

Jedná se o tzv. převod na věrnou ruku, někdy též pouze důvěra. Podstatou *fiducie* je, že skrze ni dochází k převodu vlastnického práva na nabyvatele, který se zaváže k tomu, že po splnění účelu převáděné věci převede věc zpět na původního vlastníka. Vlastnictví se původně převádělo mancipací, později se přešlo na převod *injurecessi*.⁶² Subjekty jsou fiduciář - ten, na kterého se právo převede a který po skončení kauzy věc převede zpět na fiducianta. Fiduciant je osoba, která za určitým účelem převede své vlastnické právo na fiduciáře.

⁶¹HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6. s. 69 - 70

⁶²Ibid.

U *fiducie* rozlišujeme dva druhy - *fiducia cum amico contracta* a *fiducia cum creditore contracta*. **F. cum amico contracta** neboli převod na přítele, je převod za účelem užívání (*commodatum*) nebo za účelem úschovy (*depositum*) a nejedná se o institut zástavního práva, protože účelem není zajištění splacení dluhu. Dle mého názoru právě *fiducia cum amico contracta* vede k řazení institutu *fiducie* do reálných kontraktů. Vedle toho **f. cum creditore contracta** vede k řazení do věcných záručních práv, protože slouží k zajištění závazku nějakou věcí. Spočívá v tom, že dlužník, který je zde fiduciantem se věci dočasně vzdá a převede vlastnictví na věřitele, který je v tomto vztahu fiduciářem. Ten se zaváže věc po splnění závazku převést zpět na dlužníka, zde se již jedná o institut věcného zástavního práva. Ochrana existovala opět ve formě žalob - *actio fiducia directa* a *actio fiducia contraria*.⁶³

2.8.4.2 Pignus

Jedná se o institut zástavy, který se vyvinul z *fiducie* a odstraňuje její nevýhody. Rozlišujeme ruční zástavu - *pignus datum* a zástavu smluvní - *pignus conventum* a zástava smluvní se v postklasickém období mění v *hypothecu*, psanou smlouvu o zástavě. **Ruční zástava** se od *fiducie* odlišovala tím, že se nepřevádělo vlastnictví. Místo toho se zástavnímu věřiteli ponechala pouhá odvozená držba. Původně mohl věřitel drženou věc jen zadržovat. Později mohl věřitel zadržovanou věc buď zpeněžit třetím osobám v případě, že dlužník neplnil, nebo se dlužník s věřitelem dohodli na tzv. propadní klausuli - *lex commissoria*. Propadní klausule fungovala tak, že věc propadne věřiteli, v případě dlužníkova neplnění. Toto bylo často zneužíváno, a proto později samotným tehdejším právem zakazováno. V klasickém období se rozvinula **smluvní zástava**, která se vyznačovala tím, že nedocházelo k převodu vlastnictví a zároveň věřitel nezískal ani odvozenou držbu. K zastavení věci došlo prostou dohodou stran - *conventio* a věřiteli vzniklo pouze bezdržební věcné právo. Pokud pak dlužník nesplnil pohledávku, mohl věřitel vymáhat vydání zastavené věci, která doposud zůstávala u dlužníka, prostřednictvím věcné žaloby.⁶⁴

⁶³SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-566-1. s. 175 - 182

⁶⁴HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6.

3 Odpovědnost dlužníka

V případě že se dlužník zaváže k nějakému plnění, vyvstává mu povinnost toto plnění dodržet. Jestliže dlužník vědomě neplní svou povinnost, odpovídá za škodu, která neplněním vznikla. Římské právo rozlišovalo, jestliže dlužník neplnil vůbec, nebo neplnil řádně. Pokud by tedy dlužník měl povinnost vrátit dluh, ale vůbec sjednanou částku nevrátil, jedná se o neplnění. Pokud by vrátil pouze část smlouvené částky, nebo by s plněním prodlel, jednalo by se o částečné neplnění - tedy neplnil řádně.

Aby nastala odpovědnost dle římského práva, bylo zásadní, aby došlo ke kumulativnímu splnění dvou podmínek. Musí proto existovat zavinění - *culpa* (v širším smyslu slova) a škoda - *damnum*. Odpovědnost tedy nevznikla, když jedna z těchto podmínek chyběla. Tuto skutečnost potvrzuje například římský právník Paulus, který v digestech uvádí: „*Pokud osoba dodržovala veškeré podmínky, které byly zapotřebí, a přesto ke škodě došlo, tak v tomto případě vina není*“.

3.1 Škoda

Škoda může vzniknout se zaviněním, nebo i bez zavinění. Mluvíme - li o škodě vzniklé zaviněním, rozlišuje římské právo dvě formy: *dolus* - úmysl a *culpa* v užším slova smyslu - zde nedbalost. Na druhé straně u škody vzniklé bez zavinění se též rozlišují dvě formy. Jedná se o *vis maior* či *casus maior*, což je škoda, která vznikla účinkem vyšší moci, síly či náhody, která nemohla být odvrácena nebo předvídána. Typickým případem je válka či přírodní katastrofy, kdy například dlužník mohl mít dluh již připravený k vrácení věřiteli, ale vítězná armáda vydrancovala město a peníze zabavila. V takových případech dlužník za škodu zpravidla neodpovídá, pokud například dobrovolně nepřevezme odpovědnost.⁶⁵ Druhou formou škody vzniklé bez zavinění je *vis minor* či *casus minor*, což je náhoda nižší. Ta se též nedala předvídat, ale bylo možné jí předejít opatrným chováním. Typickým příkladem je krádež či loupež.

Ted' když už jsme popsali formy škody vzniklé bez zavinění, bude příhodné též blíže popsat případy, kdy škoda vzniká se zaviněním. Jak už bylo

⁶⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6. s. 142 - 143

výše zmíněno, jedná se o případy úmyslu a nedbalosti, tedy *dolus* a *culpa*. Tyto jsou základními formami zavinění, které římské právo rozeznávalo. Pojem nedbalosti je velmi široký, to si ale římscí právníci uvědomovali a proto je tento pojem dále rozváděn dle specifitějších znaků do různých podkategorií, o kterých budeme dále pojednávat. Nedá se však mluvit o podrobné klasifikaci nedbalosti v pravém slova smyslu, neboť v klasické době se používal pojem *culpa* jednotně, ale zahrnovala různé stupně intenzity. Podrobnější klasifikaci přineslo až justiniánské právo.⁶⁶

3.2 Dolus

Římské právo hovoří o úmyslu (*dolus*) jako o „stavu vědomí člověka, který jedná určitým způsobem, přestože ví, že jeho jednání může mít škodlivé důsledky“.⁶⁷ Římské právo někdy za dolózní jednání označovalo každé jednání, které bylo v rozporu s požadavky slušnosti a poctivosti. Dle mého názoru je zde problematickým jevem to, že v dnešní době těžko s jistotou zjistíme, jaké zvyky a tradice platily na území římské říše, kde se navíc v závislosti na období měnily. Podle některých zdrojů tedy bylo dolózním jednáním každé jednání odporující pravidlům poctivosti, navzdory tomu ale starší civilní právo nechránilo strany před podvodem a dokonce se po dlouhou dobu podvádění v obchodních stycích považovalo za přirozené.⁶⁸ Za přirozené považuje podvádění či nadhodnocování v obchodních stycích i Domitius Ulpianus: „*In pretio emptionis et venditionis, naturaliter licet contrahentibus se circumvenire*“.⁶⁹

U úmyslu nese pachatel odpovědnost vždy a není možné ji smluvně vyloučit. Aby byl pachatel za delikt odpovědný, musel si však pachatel být vědom všech podstatných náležitostí deliktu. Platilo tedy, že ve zlém úmyslu nejednal ten, kdo se zmocní cizí věci, kterou pokládá za svou či ten, kdo se zmocní své věci v domnění, že se jedná o věc cizí s úmyslem ji ukrást.⁷⁰

⁶⁶KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 111 - 112

⁶⁷Ibid.

⁶⁸Ibid. s. 98

⁶⁹Pokud jde o cenu při koupi a prodeji, přirozeně, je smluvním stranám dovoleno navzájem se obehrávat. Dig. 4. 4. 16. 4. Ulpianus. Překlad z publikace: REBRO, Karol. *Právnické výrazy a výroky*. Bratislava: Obzor, 1986, s. 135.

⁷⁰Ibid. s. 111

3.3 Culpa

Jak už bylo výše uvedeno, *culpa* v širším slova smyslu znamená zavinění, v užším nedbalost. Pod tímto nadpisem chápeme pojem *culpa* ve slova smyslu užším, tedy jako nedbalost. Pojem nedbalosti nesouvisí jen s delikty, ale stejnou měrou i s kontrakty či ostatními právními vztahy, kde římské právo očekává určitou míru opatrnosti, ať už se jedná o smlouvu, poručenství či procesní úkony. Pojem samotný definuje římské právo jako „*stav vědomí osoby, která určitým způsobem jedná a neuvědomuje si škodlivé následky, které by tím mohla způsobit*“. Může spočívat jak v konání, tak i v opomenutí určitého jednání, ke kterému by nedošlo, kdyby osoba postupovala s patřičnou péčí.⁷¹

Institut nedbalosti prošel dlouhým historickým vývojem a několika změnami. V období klasického práva existoval jednotný pojem nedbalosti s diverzifikovanými stupni intenzity. V této době se určovalo jednání, které je či není nedbalé podle abstraktního měřítka opatrnosti. Abstraktní proto, že se posuzovalo podle abstraktního měřítka průměrného hospodáře (*culpa in abstracto*). Podle tohoto abstraktního měřítka se rozlišovala hrubá nedbalost - *culpa lata*, při které nebyla dodržena opatrnost, kterou lze očekávat od každého průměrného člověka.⁷² Toto svým výrokem potvrzuje i Ulpianus: „*Lata culpa est nimia negligentia, id est non intellegere quod omnes intellegunt*“.⁷³ Dále se dle abstraktního kritéria rozlišovala nedbalost lehká - *culpa levis*, u které se posuzovalo, jestli byla dodržena péče starostlivého otce rodiny - lat. nom. „*diligentissimus pater familias*“. Postupem času se vyhranila ještě *culpa levissima*, tzv. nejlehčí opomenutí. Ta vyžadovala jen takovou míru opatrnosti, kterou předpokládá splnění závazku. Abstraktně odpovědný odpovídal v zásadě za veškeré zavinění. Za *culpa levis* odpovídal jen tehdy, když jeho opatrnost nebyla dostatečná.⁷⁴

Kromě toho se nedbalost zkoumala i podle měřítka konkrétního, které bylo považováno za měřítko přísnější. Zde právo rozeznává *culpa in concreto* a upouští

⁷¹KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 111 - 112

⁷²REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-782-5. s. 349 - 351

⁷³Hrubá nedbalost je přílišná nedbalost, t.j. nevědomost toho, co ví každý. Dig. 50. 16. 213. 2. Ulpianus. Překlad z publikace: REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-782-5. s. 350

⁷⁴Ibid. s. 349 - 351

se od abstraktního měřítka průměrného či pečlivého hospodáře. Zde se nedbalost zkoumá konkrétně podle osoby dlužníka o kterého jde a podle toho, jakou míru pečlivosti věnuje svému vlastnímu majetku.⁷⁵ V praxi se konkrétní měřítko uplatňovalo tak, že se zkoumalo chování viníka, který škodu způsobil. Porovnávalo se, jakým způsobem se chová k vlastním věcem a jakým způsobem se choval k věci, na které škoda vznikla. Pokud se choval k cizí věci hůře než ke své vlastní, pak je odpovědný za zavinění.

Nejvyššího rozvoje dosáhl pojem nedbalosti za Justiniánovo zákonodárství, které pojem nedbalosti začalo řadit dle míry nedbalosti do čtyř stupňů. První stupeň byl již zmíněná *culpa lata*, druhý *culpa in concreto*, třetí *culpa levis*, také *omnis culpa*. Čtvrtým stupněm byl institut odpovědnosti za náhodu - lat. *custodia*, o kterém jediném zatím nebylo pojednáváno. *Custodia* byl institut, dle kterého odpovědná osoba ručila za nezaviněné bezpráví.⁷⁶ Tento druh odpovědnosti většinou vyplýval z určitých typů živností či smluv, které většinou zahrnovaly i povinnost hlídat něčí věc po určitou dobu. Většinou šlo o živnostníky poskytující ubytování či hospodské, kde platilo, že zákazník platící za služby by měl být i se svými věcmi na místě v bezpečí. Proto se zde ručilo za *casus minor* i bez vlastního zavinění a kdyby se například poutníkovi ubytovanému v ubytovacím zařízení ztratily z pokoje věci, justiniánské právo by to chápalo jako porušení péče velmi pečlivého otce rodiny majitelem ubytovny.

Za *custodia* mimo jiné ručili ti, kdož byli v prodlení s plněním. Dále lodníci, hostinští a majitelé stájí za věci, které klienti vnesli dovnitř či na palubu. Nebo také dlužníci u kontraktů, kde se předpokládá vrácení věci a dlužník je povinnen ji hlídat, např. u *commodata* či u *locatio conductio operis*.⁷⁷

Přesto, že se dochovaly o zavinění, úmyslu a nedbalosti poměrně četné informace, neexistovala žádná obecná pravidla, jak a kdy se který z těchto

⁷⁵KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 111 - 112

⁷⁶KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 112

⁷⁷SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6. s. 142

institutů aplikoval. Rozhodovalo o tom speciální právo, které se lišilo u různých druhů kontraktů či deliktů.⁷⁸

3.4 Náhrada škody

S civilizačním rozvojem přišlo i zvýšení počtu závazků, ať již z kontraktu, tak z deliktu a s tím i rozvoj povinnosti dlužníka k náhradě škody. Rostla tak i potřeba stanovit způsob, kterým náhradu škody určit a vyčíslit. Povinnost dlužníka nahradit újmu hraje svou roli jak u závazků, tak u deliktů. Z tohoto důvodu můžeme o náhradě škody hovořit souhrnně, ať už pro nahrazení škody z kontraktu nebo z deliktu. Římané rozpracovali způsob náhrady škody a určení odpovědnosti komplexním způsobem, přesto jako snad u všech římskoprávních institutů i tento procházel v různých obdobích změnami.

Základním měřítkem povinnosti k náhradě škody bylo zjištění, která strana má ze závazku větší užitek - tzv. princip utility. Z pravidla měla větší povinnost k náhradě škody ta strana, které ze závazku plyne větší užitek. Zároveň nezáleželo, jestli se jedná o úplatný či neúplatný úkon. Pro příklad uvedu institut úschovy - *depositum*, kde deponent, tedy osoba nechávající věc v úschově, je osobou, která má na kontraktu zájem. Depositář, uschovávající osoba věc pouze uschovává u sebe a neplyne mu z ní žádný užitek, proto je odpovědný pouze za úmyslně způsobenou škodu na věci. Kdyby se jednalo o úschovu za úplatu, depositáři by tím užitek plynul a tudíž by byl odpovědný jak za úmyslně způsobenou škodu, tak za škodu způsobenou nedbalostí.

Přestože náhrada škody, jak jsme již uvedli, hraje důležitou roli jak u obligací z kontraktu, tak u obligací z deliktu, považují za nutné uvést, že u obligace z deliktu není primárním následkem náhrada škody, jak je tomu v soudobém právu, ale trest - *poena*. Co se týče náhrady škody, nemá tento fakt zásadní vliv, neboť se trest od výše škody odvíjel, často různě vysokým násobkem podle závažnosti a charakteru činu. Nejčastějšími násobky byl dvojnásobek - *duplum*, trojnásobek - *triplum* a čtyřnásobek - *quadruplum*.⁷⁹

⁷⁸KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 112

⁷⁹SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl II, Právo majetkové. Praha: Nákladem vlastním, 1935. s. 356

3.5 Výše náhrady škody

Škoda, neboli *damnum*, byla často předmětem obligace a římské právo ji definovalo jako „*újmu na statcích druhého, způsobenou naším jednáním a námi zaviněnou*“.⁸⁰ Při náhradě škody se rozlišovaly dvě části škody:

a) *damnum emergens* - vzniklá škoda, skutečně nastávající majetková újma. Jednalo se o objektivní ocenění poškozené věci. Objektivní proto, že se nebralo v potaz subjektivní posouzení ceny, kterou majitel předmětu připisoval. Do *damnum emergens* se nezapočítával ušlý zisk, ani duševní vztah majitele k věci. Zničená věc tedy mohla být památkou několik generací tradovanou, ale pokud se jednalo o např. bronzový přívěsek, oceňován byl tedy jako kus bronzu.

b) *lucrum cessans* - ušlý zisk, byl definován jako „*ztráta, která by nenastala, pokud by věc nebyla porušena*“.⁸¹ Pozitivně lze *lucrum cessans* vymezit jako zisk, ke kterému by došlo, pokud by věc nebyla zničena.

Příkladem lze uvést třeba smrt vypůjčeného otroka. Pokud se jednalo o obyčejného otroka bez zvláštních schopností, jednoduše by se jeho cena nahradila skrze *damnum emergens*. Nyní ale uvažme situaci, že měl otrok nadání pro malování. Soused si ho vypůjčil, aby mu na strop pokoje namaloval fresku. Soused otrokovi i připravil lešení, které ale špatně připevnil, lešení s otrokem spadlo a ten na následky pádu zemřel. Zde by majitele otroka dostatečně *damnum emergens* neodškodnilo, neboť mu talentovaný otrok mohl tímto způsobem dále vydělávat svým uměním. Zisk, který by takto otrok mohl dále produkovat, a majitel o tuto možnost přišel, je tedy *lucrum cessans*. Snížení majetku otrokáře o jednoho otroka je *damnum emergens*.

Pojem *damnum emergens* a pojem *lucrum cessans* pak římské právo shrnuje do jakési výsledné, nazývané *interesse*. Tento pojem chápeme jako „*rozdl mezi majetkovým stavem poškozeného v okamžiku rozsudku a majetkovým stavem poškozeného v případě, že by nedošlo ke škodlivému zásahu*“.⁸² Placení *interesse* bylo typické pro náhradu škody v období klasického a justiniánského práva. Zpravidla se též hradila pouze škoda na majetku a nepřihlíželo se k *pretium*

⁸⁰KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 223

⁸¹Ibid.

⁸²Ibid.

*affectionis*⁸³ - překládáno jako „cena zvláštní obliby“, lze chápat jako duševní a citový vztah vlastníka k jeho věci.

3.6 Odpovědnost za škodu

Za škodu může za různých okolností odpovídat různý subjekt. Vliv na to, kdo je za škodu odpovědný se liší v návaznosti na historickou etapu říše nebo na typ právního jednání, při kterém škoda vznikla. Ve většině případů je odpovědný buď dlužník, nebo věřitel, nehledě na to, jestli ve vztahu vystupují jako komodant a komodatář, deponent a depositář apod. Pro účely této podkapitoly bude stačit, když o těchto subjektech budeme hovořit obecně jako o dlužníku a věřiteli.

U odpovědnosti za škodu platí zásada, že „*škoda postihuje toho, v jehož majetku nastala*“⁸⁴ - tedy vlastníka. Tato zásada má dle mého názoru hodně společného s výše zmiňovanou zásadou utility, dle které má vyšší povinnost k náhradě škody ta strana, které ze závazku plyne větší užitek. Z toho lze vyvodit, že podle římského práva měla náhodně vzniklá škoda postihovat silněji postavenou stranu.

Vlastník, který byl věřitelem, odpovídal za škody na jeho majetku vzniklé náhodou, nejčastěji vyšší mocí. Pokud tedy dlužník ani věřitel nenesli odpovědnost za zničení či poškození věci, vyvstávaly náklady vlastníkovi. Tato zásada se projevovala v několika zněních, jako „*Casus sentit dominus*“ - náhody pocítí vlastník, nebo „*Casus a nullo praestatur*“ - za náhodu nikdo neodpovídá.⁸⁵

Podle mého názoru je zásada „*Casus sentit dominus*“ zcela jasně interpretovatelná v tom smyslu, že pokud postihne *vis maior* majetek vlastníka, který je předmětem obligace, náhoda nastala ke škodě vlastníka a ten tedy nebude nijak odškodněn. Ze zásady „*Casus a nullo praestatur*“ toto není na první pohled patrné a lze z ní přímo dovodit spíše to, že kdyby byla vyšší mocí zničena vypůjčená věc, kterou měl dlužník v momentě zničení u sebe, nebude za to odpovědný on.

⁸³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4., opr. vyd. Praha: J. Otto, 1910. s. 7

⁸⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 223

⁸⁵ Ibid.

Co se týče odpovědnosti vlastníka při nižších náhodách, zde vlastník za škodu neodpovídal, protože odpovědnost za nižší náhody připadala většinou dlužníkovi, výjimečně i bez dlužníkovy zavinění.

V obligačních vztazích dlužník za náhody odpovídá. V případě, že se octne dlužník vlivem náhody v prodlení, je za prodlení stejně odpovědný. Odpovědný není jen pokud jde o individuálně určený předmět plnění, na kterém vznikla škoda, nebo které nemohlo být dokončeno vlivem *vis maior*. U genericky určených věcí náhoda dlužníka odpovědnosti nezprostí, neboť se nevztahuje na genericky určené věci.⁸⁶ Mám za to, že se na genericky určené věci náhoda nevztahovala zejména proto, že genericky určené, neboli zastupitelné věci se nahradí snáze, než věc individuálně určená, která měla unikátní charakter, nebo k ní měl vlastník duševní vztah. Za důležitou zmínku stojí též poměrně vzácný případ, kdy mohl být dlužník osvobozen od odpovědnosti za škodu i v případě, že šlo o genericky určený závazek. V případě, že se vlivem vyšší moci ocitl v prodlení věřitel a tím došlo ke škodě, nebyl za škodu dlužník odpovědný.⁸⁷

Pokud je plnění po uzavření závazku z nějakého důvodu nemožné plnit ze strany dlužníka a věřiteli tak vzniká škoda, výjimečně může obligace zaniknout. Prakticky se ale častěji jen změnil předmět obligace z ujednaného plnění na plnění náhrady škody věřiteli. Toto se většinou stávalo buď dlužníkovým nesplněním nějaké ujednané povinnosti, nebo tím, že se dlužník dopustil protiprávního jednání.⁸⁸

3.7 Způsob náhrady škody

Povinnost náhrady škody nejběžněji vyvstává buďto právě z dlužníkovy neschopnosti plnit, nebo z protiprávního činu. Institut náhrady škody upravují obecné předpisy římského práva. Náhrada škody je aktuální i v soudobém právu. I v soudobém právu se náhrada škody skládá ze skutečné škody a z ušlého zisku. Současně se v soudobém právu též rozlišuje majetková a nemajetková újma a náhrada škody zpravidla podléhá úpravě *Zákona č. 89/2012 Sb., Nového občanského zákoníku*. Byť je situace, při níž vznikne povinnost nahradit škodu obou stranám nepřijemná, jedná se o nutnost a souvisí též s dobrými mravy.

⁸⁶Ibid.

⁸⁷Ibid.

⁸⁸Ibid. s. 224

Nebylo výjimkou, že při závazku v římském právu se strany mohly zavázat k plnění náhrady škody smluvně při uzavírání závazku.

V případě předem sjednané náhrady škody hovoříme o jistém zvláštním typu náhrady škody, neboť zde je náhrada škody přímo objektem obligace, není tedy nutno náhradu škody vymáhat, často totiž pro tento případ ten, kdo škodu způsobil připravil kauci v předem dohodnuté výši. Platilo ale, že pro vyplacení náhrady škody musely být splněny podmínky v závazku dohodnuté. Častým případem předem dohodnuté kauce na náhradu škody je *cautio damni infecti*, zařazená do věcných práv, kde se majitel vadné stavby předem zavazoval nahradit škodu pro případ zřícení stavby. Toto znatelně ulehčilo procesní úkony, které by jinak bylo nutno učinit. Toto platilo i pro *mandatum*, čili příkazní smlouvu a někdy bylo takto ujednáváno i pro *societas*, tedy společenskou smlouvu.⁸⁹

Nyní si popíšeme náhradu škody v římském právu po technické stránce. Základním kritériem pro členění náhrady škody je fakt, jestli bude náhrada škody vyplývat právě ze smlouvy, jak jsme uvedli výše, nebo jestli bude vyplývat z obecného právního předpisu. Pokud je náhrada škody smluvně určená, bude smluvně určeno i jak a za jakých podmínek má být plněno.

„Má-li být dlužník povinnen k náhradě škody, musí platit dvě podmínky:

- *Musí existovat objektivní spojitost mezi způsobenou újmou a dlužníkovým jednáním - příčinná souvislost*
- *Musí být možné prokázat subjektivní vztah dlužníka k důsledku škodlivého jednání - zavinění*⁹⁰

Až do počátku justiniánské kodifikace neexistovala ucelená teorie náhrady škody, protože do té doby rozhodování o náhradě škody bylo čistě v rukou soudní praxe, v rukou praetorů. Náhradu škody též ztěžoval princip pekuniární kondemnace. *Pecunia* byl obecně výraz pro majetkové prostředky a princip pekuniární kondemnace se vyznačoval třemi atributy, které přímo ovlivňovaly vývoj náhrady škody v římském právu. Prvním atributem je, že dle tohoto principu má žalobce nárok na vymáhání nikoly samotné věci, která byla například předmětem nesplněné obligace, ale v první řadě vymáhá škodu v penězích. Druhým rysem pak byl fakt, že tento princip znemožňoval jinou formu rozsudku,

⁸⁹Ibid.

⁹⁰Ibid.

než povinnost vyplacení jediné peněžité částky. V poslední řadě nebylo možné, aby náhrada škody za nesplnění smluvních povinností byla samostatnou částkou.

Ve výsledku to vypadalo tak, že praetor určil kondemnační sumu, jako jedinou částku, kterou mohl pevně danou formulí rozšířit podle okolností. Bylo tak možné, že ve výsledku po rozšíření základní sumy, mohl obnos skutečně zahrnovat původní plnění, náhradu škody za nesplnění smluvních povinností, nebo být pouze náhradním plněním za hlavní plnění, ke kterému však nedošlo.⁹¹

Je tedy jisté, že od počátku římské říše až do justiniánského práva nebylo předmětem rozsudku vrácení naturálního plnění - původního předmětu, jež byl předmětem obligace. Zamyslíme-li se zhruba nad periodizací římského práva, trvalo přes 1200 let, než římské právo dosáhlo takového stupně pokroku, aby bylo jednáno o navrácení původní naturální věci. Toto mi přijde nelogické vůči věřiteli, který obzvlášť u reálných kontraktů často půjčoval věc bezúplatně, mohlo se jednat o věc, ke které měl vlastník citovou vazbu, a místo ní mu byla navracena pouze finanční částka, na jakou byla věc oceněna. Naopak zde vidím jistou výhodu pro dlužníka - ten, pokud nebyl ve finančně příznivé situaci, měl stále šanci věc prodat a z utržených peněz uspokojit soudem stanovenou částkou věřitele. Přesto si ale myslím, že by právo nikdy nemělo zvýhodňovat někoho, kdo jednal protiprávně, proti dobrým mravům či prostě nedodržel dohodu.

Justiniánské právo tedy přineslo řadu změn. Již bylo možné soudní plnění naturální, tedy vrácení původní věci. Mohlo být vyneseno i samostatně. Rovněž mohlo vrácení původní věci stát vedle samostatně určené peněžité částky. Mohlo být též souzeno samostatné vrácení původní věci bez peněžité částky. Dále byla rozpracována a hojně používána soukromá pokuta, která plynula z obligace deliktů. Právní úprava obligace z deliktu se řídila zákonem z období republiky - *lex Aquilia*, vydaného kolem roku 286 př. n. l.⁹²

3.8 Procesní povinnosti dlužníka

Pokud dlužník neplnil své závazky a povinnosti, podával věřitel na soudě žalobu. V takovém případě se jednalo o žalobu osobní - *actio in personam*. Podáním žaloby věřitelem došlo k aktualizaci ručení dlužníka. Začalo první stadium řízení a dlužník byl vázán tzv. defenzivní povinností. Musel se před

⁹¹Ibid. s. 225

⁹²Ibid.

magistratem (úředníkem) obhajovat, čímž byl nucen vstoupit do sporu. Pokud by takto neučinil, praetor by vyhlásil okamžité zahájení majetkové exekuce - *missio in bona*, což bylo povolení pro věřitele, aby se ujal veškerého dlužníkovu majetku. Nastane-li druhý případ a dlužník se jde na soud obhajovat, proběhne řízení „*in iure*“ - druh řízení před soudem. Závěrem takového řízení je vynesena rozsudek, kterým se dlužníkuv starý závazek promění v nový (závazek z litiskontestace), ve kterém se mění povaha práv a povinností stran. V řízení ve druhém stadiu se předchozí závazek opět měnil, tentokrát na závazek z rozsudku. Platilo dále, že pokud dlužník nesplní svou povinnost před vyhlášením rozsudku, bude mít původní obligační plnění nově vždy formu peněžitého plnění.⁹³

3.9 Prodlení⁹⁴

Základní povinností stran v závazcích je dodržet, k čemu se zavázaly, tedy plnit. Pokud jedna ze stran plnit nezačne, ocitá se v prodlení. Prodlení, neboli *mora* nastává, když jedna ze stran - dlužník nebo věřitel, neplní svůj závazek včas a nemá čím tuto skutečnost omluvit. Římské právo rozlišovalo prodlení dlužníka, známé jako *mora debitoris* a prodlení věřitele, známé jako *mora creditoris*.

3.9.1 Prodlení dlužníka

Prodlení dlužníka, jak již bylo uvedeno, je situace, kdy dlužník nesplní včas svůj závazek bez omluvitelných důvodů. Dlužníkovu prodlení musí nicméně splnit několik předpokladů, aby nastaly jeho účinky. Musí se jednat o platnou a žalovatelnou pohledávku - pokud je tedy uzavřena naturální obligace, toto kritérium není dodrženo, neboť pohledávky z naturální obligace nejsou vymahatelné. Dále musí být pohledávka dospělá, což znamená, že je po splatnosti. Pokud nebyl termín splnění určen, má se za to, že je pohledávka splatná v okamžiku uzavření obligace. Dalším kritériem je, že zmeškání splnění musí být zaviněné dlužníkem. Pokud dlužník bez své viny o existenci dluhu neví, je zřejmé, že k prodlení nedošlo - dlužník zde tedy v prodlení není, je ale nutné podotknout, že nemožnost plnění způsobená náhodou dlužníka nezbavuje povinnosti k plnění. Poslední podmínkou je upomenutí dlužníka věřitelem. Upomenutí musí být osobního rázu, popřípadě k němu může dojít prostřednictvím věřitelova zástupce. Zároveň k upomenutí musí dojít až po nastalé splatnosti. Za

⁹³Ibid. s. 226 - 227

⁹⁴Převážně čerpáno z: KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 233 - 234

určitých podmínek upomenutí není nutné, například u nezletilců, kdy platilo, že při pohledávce nezletilce nastává prodlení v momentě, kdy dosáhne nezletilý dlužník dospělosti. Další výjimkou je obligace z krádeže, kde platila zásada „*fur semper est in mora*“ - zloděj je vždy v prodlení.

Pokud se dlužník octne v prodlení, dojde ke změnám v obsahu závazku. Změny převážně spočívají v rozšíření povinností dlužníka. Po změně obsahu obligace ručí dlužník za všech okolností i za náhodný zánik předmětu plnění. Musí také vydat plody, které by v prodlení z předmětu vytěžil a pokud by šlo o plnění peněžité, vzniknou dlužníku úroky z prodlení.

Prodlení dlužníka může skončit třemi způsoby. Buďto mu věřitel může poskytnout novou dodatečnou lhůtu - *moratorium*, nebo dlužník nabídne věřiteli plnění. Dále může dojít k přeměně obligace *novaci* a obsah té staré přejde do nové, která starou nahradí.

Prodlení dlužníka nepochybně právní postavení dlužníka zhoršuje. Může však také dojít k prodlení věřitele, které naopak právní postavení dlužníka zlepší a ten tak získá lepší podmínky pro plnění v podobě snížení jeho odpovědnosti. Naopak odpovědnost věřitele se tím zvýší, což v následujícím odstavci blíže popíšeme.

3.9.2 Prodlení věřitele

Prodlení věřitele, známé jako *mora creditoris*, vzniká, když ze strany věřitele dochází k bezdůvodnému odmítání součinnosti. Součinnost věřitele je pro řádné plnění nezbytná. Právním následkem prodlení věřitele pak je snížení odpovědnosti dlužníka. Ten v případě prodlení věřitele není odpovědný za následky náhodného zániku předmětu plnění, a to ani při generické obligaci. Dlužník po prodlení věřitele odpovídá pouze za dolózní jednání. Dále prodlením věřitele získá dlužník právo zbavit se předmětu plnění několika způsoby. Může předmět uložit u sebe doma nebo na veřejném místě. V pozdějších etapách říma mohl předmět uložit výlučně u soudu. Může také předmět plnění prodat na účet věřitele. Mělo-li by dlužníkovi držení předmětu plnění způsobit obtíže, mohl předmět v krajních případech dokonce podrobit zkáze. Posledním následkem prodlení věřitele je věřitelova povinnost k náhradě veškeré škody a nákladů, které dlužníkovi uschováváním věci vznikly.

Věřitelovo prodlení zaniká, když je věřitel ochotný přijmout plnění a došlo-li k tomu, nahradit i vzniklé škody a výdaje.

4 Vývoj odpovědnosti dlužníka v římském právu

Již v dobách pravěku byl lidské společnosti známý obchod. Z obchodu se dříve nebo později musely vyvinout závazky, neboť ne vždy měly strany předmět obchodu u sebe. Samozřejmě se nedá mluvit o závazcích v pravém slova smyslu, dokud neexistoval právní základ, na kterém by se zakládaly.

V souvislosti s římským právem lze za skutečné počátky závazkového práva považovat již dobu rodových společností v nejstarší době římské. K nejvyššímu rozvoji ovšem došlo až v dobách upuštění od rodových společností, vlivem společenského rozvoje.⁹⁵ Za vrchol pak lze považovat dobu justiniánskou, kdy došlo k ucelené a systematické kodifikaci náhrady škody (často za neplnění závazku), která je nedílnou součástí závazkového práva. Přestože se v práci většinu času zmiňuji o obligacích z kontraktu, dle historiků jsou vývojově starší obligace z deliktu, kterým římské právo jako prvním přiznávalo právní úpravu. Nyní se však přesuneme k dlužníkovu způsobu ručení.

Starším způsobem ručením, respektive zajištěním obligace je zajištění osobní, kdy se za závazek ručilo osobou. Nejstarší formou ručení za závazek bylo nejspíše *nexum*. Jedná se o pohledávku zajištěnou osobou dlužníka, nebo jemu podřízenou osobou. Zajímavým faktem je, že utvoříme-li ze slova *nexum* sloveso *nectere*, zjistíme, že je synonymem ke slovesu *obligare*, neboli zavazovat.

K řešení sporů - i těch vzniklých ze závazků, bylo v období rodových společností běžně užíváno svémoci. Umožňovalo se vykonat odvetu, známou jako *talio*, na osobách, které nedodržovaly své závazky, nebo poškodily jinou osobu. S ohledem na tehdejší zvyky a na lidskou povahu nebyla ale za poškozenou považována skutečně poškozená osoba, ale celý její rod. Zrovna tak za bezprávi či nedodržení závazků odpovídal ne pouze pachatel, ale rovněž jeho rod. Proto konflikt mezi dvěma osobami znamenal zpravidla konflikt mezi dvěma rody.

Vzpomínám na první přednášku přemětu Obecné dějiny státu a práva, kde jsme se zabývali krevní mstou, která je se svémocným řešením sporů takřka totožná. Vyučující JUDr. Mgr. Václav Valeš, Ph.D. nám tehdy říkal, že tento jev byl pro zákonodárce velmi nepříznivý, neboť za prvé agrese mezi rody zpravidla gradovala stylem: „Ublížili nám, my jim ublížíme více.“, čímž se na obou stranách

⁹⁵KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 210 - s. 212

působily větší a větší škody. Za druhé stát přicházel o daňové poplatníky a muže do armády. Proto nebylo neobvyklé, že stát a jeho orgány proti krevní mstě bojovaly nejen ve starém Římě. Důkazem je například již Chammurapiho zákoník, datovaný někde okolo let 1800 př. n. l. - 1686 př. n. l., dávno před vznikem starého Říma.

Ani Řím nebyl se svémocným řešením problémů nikterak shovívavý a již Zákon 12 desek svémoc některými ustanoveními omezoval. Za zmínku stojí též *lex Iulia de vi privata*, který trestal pachatele soukromého násilí konfiskací jedné třetiny majetku. I přesto však boj proti svémoci v jisté míře přetrvával dokonce po celé období republiky.⁹⁶

Postupem času se působením zákonodárství tato forma ručení mírnila. Způsob ručení se měnil a začalo se využívat výkupné, nabízené rodinou pachatele rodině poškozeného, s účelem přimět poškozeného, aby se nechtěl mstít a raději přijal majetkovou kompenzaci. Pokud by byl takový návrh přijat, došlo ke vzniku právního vztahu, který byl dosti podobný závazku. Poškozený tím pádem působí jako věřitel, výkupné připomíná pohledávku a pachatel byl dlužníkem. Pachatel byl ale ještě pořád ponecháván v moci věřitele jako záruka a platilo, že k ručení je povinnen pachatel, za dluh ale odpovídá hlava rodu. Ačkoli je tento vztah závazku velmi blízký, nejedná se stále o obligaci v pravém slova smyslu.

Dalším stupněm vývoje začalo docházet k situaci, kdy pachatel sám nabídl výkupné, aby nedocházelo k dalším komplikacím. Právě zde bylo nedávno zmiňované *nexum* stále užíváno. V praxi situace mohla vypadat tak, že se splnění závazku zajišťovalo svobodnou osobou z pachatelova rodu tak, že byla převedena do moci poškozeného, většinou prostřednictvím mancipace. Došlo-li k zaplacení výkupného, byla stejným způsobem osoba převedena zpět do moci svého rodu. Pokud by v takovém případě nedošlo k uhrazení výkupného, propadla by tato osoba, stejně jako pachatel do moci poškozeného.⁹⁷

Možná právě pro ručení rodinným příslušníkem, ke kterému dlužník pravděpodobně choval citovou vazbu, začalo být *nexum* hojně užíváno a časem se začalo užívat i pro ručení za nedeliktní závazky - kontrakty. Převáděná osoba,

⁹⁶Ibid. s. 113 - 114

⁹⁷Ibid.

kterou se ručilo - *nexus*, byl pak nejčastěji vyměňován za peněžitou částku a za její vrácení posléze převáděn zpět.

Učebnice římského práva a její autoři J. Kincl, V. Urfus a M. Skřejpek popisují *nexum* následovně:

„Jak patrno, také v této době představovalo nexum zatím jen zárodečný typ obligace, kde ručení ještě bylo odtrženo od dluhu: nexus jen ručil, dluhovali ti, kdo nexa mancipovali věřiteli. Ke spojení obou složek došlo až tehdy, když dlužník zotročoval věřiteli sebe sama: potom ovšem zůstával zatím na svobodě, aby měl možnost dluhovanou sumu nějak obstarat a věřiteli se do moci dostával až poté, co svou povinnost nesplnil a svůj dluh nezaplatil.“⁹⁸

Vývoj římské společnosti a rozvoj obligací se však časem od ručení osobou vzdálil a jelikož závazky zažívaly spíše majetkový rozvoj, proměnilo se i ručení osobou na ručení majetkem, což signalizovalo další stupeň společenského vývoje. Z *nexa* se vyvinula *fiducia*, o které práce pojednává v předchozích kapitolách. *Fiducia*, neboli věrná ruka fungovala tak, že dluh byl zajištěn dlužníkovou věcí, jejíž vlastnické právo bylo převedeno na věřitele s tím, že věřitel po splnění závazku dlužníkem, převedl vlastnické právo zpět na dlužníka.

Ani tak nebyl vývoj zcela u konce. Z *fiducie* se později vyvinul *pignus*, neboli ruční zástava, který oplýval vyšší jednoduchostí. Institut *pignus* rovněž popisují výše, ve druhé kapitole.

⁹⁸Ibid. s. 213

5 Reálné kontrakty v současné platné právní úpravě

Za nejvýznačnější soudobý pramen závazkového práva by se jistě dal označit Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník (nový), dále jen NOZ.

5.1 Nový občanský zákoník

V NOZ je recepce římského práva nepochybně patrná, vzhledem k tomu, že již v důvodové zprávě k NOZ se o recepci římského práva hovoří. Druhá část důvodové zprávy s nadpisem Hlavní zásady navrhované právní úpravy, B., 1. uvádí v odstavci a) následující:

„Cílem je vytvořit zákoník co do celkového pojetí i co do úpravy jednotlivých základních institutů konvenční vůči standardním úpravám kontinentální Evropy s respektem k tradici středoevropského právního myšlení. Vychází se mimo jiné z faktu, že základem evropské právní kultury je římské právo, jehož instituty mají zejména v oblasti majetkových práv rozhodující vliv i na moderní občanské zákoníky, stejně tak se bere v úvahu skutečnost, že se občanské právo jednotlivých evropských států od některých romanistických přístupů ve svých normativních konstrukcích odklonilo nebo je rozvinulo pod kritériem prakticity řešení. Avšak ani k římskému právu, ani k jednotlivým aktuálně platným zahraničním úpravám návrh tohoto občanského zákoníku nepřístupuje jako k dogmatům a nerecipuje je bezmyšlenkovitě, nýbrž po předchozím kritickém vyhodnocení a po obsáhlejší komparativní analýze.“⁹⁹

Kromě této zmínky se odkazování na římské právo nachází i v dalších částech důvodové zprávy, a to zejména na straně 245, hovořící o jednotném pojetí vlastnictví, kde zmiňuje, že NOZ nebude rozeznávat mezi vlastníkem a tzv. majitelem. Dále se odkazy na římské právo zmiňují ve vztahu k animus revertendi (s. 256), právu stavby na cizím pozemku (s. 308), služebnostem (s. 317), laesio enormis (s. 421), započtení (s. 442) či úpravě bezdůvodného obohacení (s. 554). Vzhledem k tak vysoké incidenci římského práva je NOZ často označován za římskoprávní.

⁹⁹Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. s. 18, dostupné z C. H. Beck [online], 2012, [cit. dne 10. 3. 2022]

Obecné informace o zařazení NOZ do českého právního řádu popisuje K. Eliáš v publikaci *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem* následovně:

„Nový občanský zákoník nabyl platnosti 22.březnem 2012, kdy byl v částce 33 Sbírky zákonů publikován pod symbolickým číslem 89, které ukazuje, že jde o další krok směřující k naplňování požadavku vyjadřovaného v listopadu 1989; Svobodně žít a svobodně se spolu domlouvat. V účinnost nový zákoník vstoupí 1. lednem 2014.“¹⁰⁰

O potřebě rekonstruovat občanský zákoník, respektive zákon č. 40/1964 Sb., se v České republice hovořilo již před rokem 2000. Nehovořilo se pouze o občanském zákoníku, ale i o soukromém právu jako takovém, zejména o snaze odstranit socialistické přežitky. Do velké míry skončily veškeré pokusy o rekonstrukci neúspěchem. Za úspěšný počátek rekonstrukce se dá považovat zákon č. 509/1991 Sb., který měl sloužit jako mezistupeň přechodu ze socialistického práva. Tímto zákonem byl novelizován Občanský zákoník z roku 1964, zejména jeho části týkající se závazkového a vlastnického práva. Ze starého občanského zákoníku zůstala nedotčena část obecná, úprava deliktního práva a práva dědického. Tato novelizace však nebyla zcela dokonalá, neboť pokusem o rekonstrukci vznikly různé komplikace, včetně mezer v řazení paragrafů, které další novely ještě více zkomplikovaly. V roce 2000, rozhodnutím tehdejšího ministra spravedlnosti Otakara Motejla, odstartovala rozsáhlá rekonstrukce soukromého práva. Ta byla po dvanácti letech dokončena publikací nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích.¹⁰¹

5.2 Reálné kontrakty v NOZ¹⁰²

Reálné kontrakty dle římského práva mají velmi mnoho společného s jednotlivými instituty NOZ. Než ale začneme popisovat podobnosti mezi nimi, je nutné připomenout, že latinské názvy popisující jednotlivé reálné kontrakty měly jiný význam v období římské říše a jiný význam mají dnes. V římském právu bylo *mutuum* zápůjčkou, zatímco dnes se používá pro půjčku. *Commodatum* v římském právu značilo půjčku i výpůjčku, dnes se ale používá jen ve spojení

¹⁰⁰ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2. s. 5

¹⁰¹Ibid.

¹⁰²Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník* (nový); NOZ

s výpůjčkou. V této kapitole budeme pojem *mutuum* stavět na roveň zápůjčce dle NOZ, *commodatum* výpůjčce dle NOZ, *depositum* úschově dle NOZ a pojem *pignus* zástavě dle NOZ.

5.2.1 Závazkové právo v NOZ

NOZ řadí závazky do relativních majetkových práv, která můžeme nalézt v jeho čtvrté části. Definuje je v § 1721, jako právní vztah, ve kterém „*má věřitel vůči dlužníku právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit.*“ Stejně jako v římském právu, i dle úpravy občanského zákoníku musí být předmětem závazku plnění, které je majetkové povahy. V § 1723 občanského zákoníku stojí, že „*závazek vzniká ze smlouvy, z protiprávního činu či z jiné právní skutečnosti, která je k tomu dle právního řádu způsobilá.*“ I zde je poměrně jednoduché zpozorovat, že NOZ vychází z římského práva. V tomto případě soudobé právo rozlišuje tři typy vzniku závazků, podobně jak tomu bylo v římském právu v případě Gaiovy tripartice.

Dle § 1756 NOZ platí, že: „*Není-li smlouva uzavřena slovy, musí být z okolností zřejmá vůle stran ujednat její náležitosti; přitom se přihlédne nejen k chování stran, ale i k vydaným ceníkům, veřejným nabídkám a jiným dokladům.*“ Z toho vyplývá, že smlouva může být sjednána ústně, písemně nebo i konkludentně. I zde lze spatřit podobnost s římským právem, vzhledem k tomu, že rozeznávalo psané, nepsané i jiné formy smluv.

5.2.2 Výpůjčka

Výpůjčku v NOZ nalezneme v § 2193 - § 2200. Ze znění těchto paragrafů vyplývají následující skutečnosti. Subjekty jsou půjčitel - ten kdo věc přenechává a vypůjčitel - ten, komu je věc přenechána k dočasnému užívání. Užívání má být bezplatné a má se jednat o nezužitelnou věc. Vypůjčitel nabývá právo věc užívat ujednaným způsobem a bez svolení půjčitele není oprávněn věc přenechat jiné osobě. Pokud není ujednan způsob užívání, má být věc užívána způsobem přiměřeným k povaze věci. Půjčitel je povinen přenechat vypůjčiteli věc ve stavu způsobilém k užívání. Pokud by půjčitel zatajil vadu věci a ta způsobila škodu, je za to odpovědný a bude povinen vypůjčiteli škodu nahradit. Půjčitel je rovněž odpovědný za poučení vypůjčitele o užívání věci, pokud to nevyplývá z okolností nebo nejde o obecně známá pravidla. Pokud by tak neučinil, je též odpovědný za škodu, která by vypůjčiteli takto vznikla. § 2196 NOZ stanoví, že: „*Byl-li ujednan*

jen účel, k němuž se má věc užívat, zařídí se vypůjčitel tak, aby začal věc užívat bez zbytečného odkladu a aby ji po splnění účelu bez zbytečného odkladu vrátil.“ Z tohoto paragrafu vyplývá, že zákonodárce pomýšlel na to, aby výpůjčkou strany navzájem neutrpěly škodu z důvodu nevhodného předání věci. Vypůjčitel může věc vrátit předčasně skoro vždy, pokud například dokončí svůj záměr rychleji než při sjednávání předpokládal. To neplatí pouze v případě, kdy by z předčasného vrácení měly půjčitelovi plynout obtíže. V takovém případě vypůjčitel nemůže věc vrátit bez půjčitelova souhlasu. Naopak půjčitel má postavení co se týče předčasného vrácení poněkud horší. Věc může žádat předčasně zpět pouze v případě, že by vypůjčitel užil věc v rozporu se smlouvou. Dalším případem, kdy může žádat věc zpět předčasně je situace, kdy by věc nevyhnutelně potřeboval zpět z důvodu, který nemohl při uzavření smlouvy předvídat. Toto právo je však podmíněno nutným ujednáním ve smlouvě. Obvyklé náklady spojené s užíváním věci nese vypůjčitel, jak tomu bylo i v římském právu. Oproti tomu náklady mimořádné opět nesvědčí půjčitelovi. Vypůjčitel může věc předat půjčitelovi, aby mimořádné náklady vyložil sám. V případě že by půjčitel takové náklady nechtěl nebo nemohl vynaložit a vynaložil je v nezbytném rozsahu sám vypůjčitel, náleží mu náhrada škody za tyto vzniklé náklady. Veškerá práva musí půjčitel i vypůjčitel uplatnit do tří měsíců od vrácení věci, jinak riskuje, že namítne-li druhá strana opožděné uplatnění práva, soud je nepřizná.

5.2.3 Zápůjčka

O zápůjčce v občanském zákoníku pojednává § 2390 - § 2394. Současná podstata zápůjčky je vesměs shodná s podstatou reálného kontraktu *mutuum* římského práva. Subjekty jsou zde zapůjčitel, který přenechává druhému subjektu, vydlužiteli zastupitelnou věc k libovolnému užití s tím, že vydlužitel po určitém čase vrátí věc stejného druhu. Tak uvádí § 2390 NOZ. Již ve starém říši dominovaly zápůjčky peněžité, v současnosti bude ale procento peněžitých zápůjček ještě vyšší, vzhledem k povaze doby, ve které žijeme. Na rozdíl od římského práva, kde musely být úroky sjednávány vedlejší smlouvou, v současné právní úpravě úroky sjednat lze bez větších obtíží již při sjednání zápůjčky. Při peněžité zápůjčce či při zápůjčce poskytnuté v cenných papírech lze sjednat úroky v pravém slova smyslu, zatímco při zápůjčce nepeněžité musí mít úroky formu přiměřeného většího množství či lepší kvality věcí, ale téhož druhu jako byla zapůjčená věc. Při vracení nepeněžité zápůjčky je nutné vrátit věc stejného druhu,

množství a kvality. Zákon zde nezohledňuje vývoj trhu a tedy i to, jestli cena věci mezitím stoupla či klesla. Při vracení peněžité zápůjčky v jiné měně, než v jaké byla poskytnuta, je nutné, aby se to, co se vrací rovnalo hodnotou tomu, co bylo poskytnuto. Platí též, že se zápůjčka vrací v měně místa plnění. Pokud si strany neujednají, kdy má být zápůjčka splacena, závisí splatnost na vypovězení smlouvy a není-li o výpovědi ujednáno nic jiného, platí, že je výpovědní doba šest týdnů. Nejsou-li sjednány úroky, může vydlužitel zápůjčku splatit i bez výpovědi. Podle platné úpravy je možné vrátit zápůjčku i ve splátkách. V takovém případě může zapůjčitel od smlouvy odstoupit a požadovat splnění dluhu i s úroky, pokud je vydlužitel v prodlení s vrácením více než dvou splátek, nebo s vrácením jedné splátky po dobu převyšující tři měsíce.

5.2.4 Úschova

Římské právo označovalo úschovu jako *depositum*, které se od soudobé úschovy základní ideou také nelišilo. Co se systematiky týče, NOZ řadí úschovu do závazků ze schovacích smluv. Římské právo ji řadí do reálných kontraktů, tedy do závazků, které vznikají předáním věci. O úschově pojednávají § 2402 - § 2414. Subjekty jsou schovatel, který se zavazuje věc převzít, aby ji opatroval pro druhý subjekt, uschovatele. V poměru k římskému právu je i zde patrný větší pokrok, například v tom, že je možné, aby schovatel odevzdal věc do úschovy jinému schovateli, je-li tak ve smlouvě ujednáno. Schovatel má uschovanou věc opatrovat tak, jak je ujednáno, jinak podle svých možností a povahy věci tak, aby na věci nevznikla škoda. Po uplynutí uschovací doby má schovatel povinnost věc vrátit i s tím, co k věci přibylo, což opět pochází z římského práva, kde si někdo například uschoval hospodářské zvíře či otroka, který se během úschovy rozmnožil. V takovém případě náleží toto stále uschovateli, jako plody jeho věci. Uschovateli náleží právo věc žádat zpátky i před uplynutím ujednané uschovací doby. Vedle toho schovatel by věc mohl předčasně vrátit pouze v jediném případě, a to pokud by ji nemohl kvůli nepředvídatelné události bezpečně nebo bez vlastní škody dále opatrovat. Pokud není ze sjednání úschovy zřejmé, kdy má být věc vrácena, může ji uschovatel kdykoli žádat zpátky a rovněž schovatel ji může kdykoli vrátit. Schovatel nesmí bez uschovatelova svolení věc užít, přenechat k užití jiné osobě, nebo předat do úschovy někomu jinému bez nezbytné potřeby. Pokud tak učiní, ručí za veškerou vzniklou škodu, dokonce i nahodilou. Pro schovatele ale existuje v tomto případě i možnost vyhnout se ručení za takto

vzniklou škodu, pokud prokáže, že by na věci škoda vznikla i bez takového porušení ujednání, což bylo možné i v římském právu. V římském právu ručil depositář, zde schovatel, až do justiniánského práva pouze za dolus. Od justiniánského práva ručil za úmysl i za hrubou nedbalost. Odpovědnost depositáře bylo již ve starších etapách římského práva možné smluvně rozšířit. Právní úprava úschovy dle NOZ, rovněž jako právní úprava z období římské říše předpokládá, že má být úschova primárně bezúplatná. Dle NOZ náleží úplata za úschovu schovateli jedině tehdy, když tak bylo předem ujednáno, nebo plyne-li to z okolností, jako jsou zvyklosti, předchozí styk stran nebo povaha schovatelovy činnosti. Do povinností uschovatele patří náhrada nezbytných výdajů, které schovatel na úschovu vynaloží. Rovněž má nahradit schovateli jiné náklady z nepřikázaného jednatelství, pokud jejich ujednání neurčilo odlišnou vůli stran. Právo na náhradu škody uschovatele a právo na úplatu či uhrazení nákladů schovatele musí být uplatněny do tří měsíců od vrácení věci. V opačné případě strany riskují, že pokud protistrana namítne opožděné uplatnění práva, soud tato práva stranám nepřizná. U úschovy dle NOZ je opět patrný společenský pokrok, neboť se úschova od dob římského práva rozšířila i na úschovu cenných papírů, kterou NOZ ve výše zmíněných paragrafech patřičně upravuje. Za další vývojový stupeň, kterého současná právní úprava oproti římskému právu dosáhla, považují i institut skladování, který je v NOZ upravený hned pod úschovou. Dalo by se říci, že se stále jedná o odnož římského institutu *deposita*, akorát pro komerční účely, neboť skladování předpokládá úplatu od ukladatele. NOZ se rovněž zmiňuje o účelech podnikání skladovatele, o administrativních záležitostech jako je skladištní list či o pojištění ukládané věci, což opět indikuje spíše komerční charakter závazku, než pouhou úschovu věci mezi známými.

5.2.5 Zástava

Zástavní práva dle NOZ by nepochybně vydala na celou diplomovou práci. Vzhledem k tomu, že dnešní zástava je mnohem složitěji rozpracovaná v porovnání s římským právem, spíše zde jen nastíním její základní význam.

V římském právu sloužilo zástavní právo se všemi jeho instituty k zajištění pohledávky a stejně je tomu i dnes. Nevyplývá to pouze z ustanovení v NOZ. Také starý občanský zákoník, zák. č. 40/1964 Sb., v § 152 popisuje účel zástavy následovně: „*zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh,*

který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy.“

NOZ řadí právní úpravu zástavního práva do třetí části, která reguluje absolutní majetková práva. Zástavní právo je zde právně upraveno v rámci věcných práv k věcem cizím spolu se zadržovacím právem, věcnými břemeny a právem stavby. Zástavnímu právu zde náleží třetí oddíl složený z § 1309 - § 1394, po kterých následuje právo zadržovací.

Zástava je předmětem zástavního práva. Jedná se tedy o předmět, který slouží k zajištění dluhu a ze kterého se věřitel může domáhat uspokojení své pohledávky v případě, že dlužník nesplní dluh včas a řádně.¹⁰³

Hlavními subjekty zástavy jsou dlužník a věřitel. Obecně je dlužník povinný vůči věřiteli a věřitel oprávněný vůči dlužníkovi. U zástavního práva je však nutné odlišovat osobu dlužníka od zástavce či zástavního dlužníka. Osobní dlužník nese odpovědnost za splnění zajištěného dluhu. Vedle toho zástavce, respektive zástavní dlužník představuje subjekt, jehož majetek může vést k uspokojení zástavního věřitele ze zástavy. Zástavce, respektive zástavní dlužník je vlastníkem zástavy, zatímco dlužníkem je subjekt zavázaný z pohledávky, která je uvedeným zástavním právem zajištěna.¹⁰⁴

§ 1376 NOZ stanoví, že: *„Zanikne-li zajištěný dluh, zanikne i zástavní právo.“*, z čehož lze dovodit akcesorickou povahu zástavního práva.

5.2.6 Závěrem

Nový občanský zákoník vyvolává ve veřejnosti názorový rozkol. Má mnoho příznivců, ale neméně kritiků. Kritizována je často jeho archaičnost vzhledem k tomu, že se inspiroval staršími právními dokumenty jako ABGB či v předválečném návrhu občanského zákoníku z roku 1937. NOZ rovněž využívá recepce římského práva. Kritici také často vytýkají jistou diskontinuitu v občanském zákoníku, což ale vzhledem k historickým událostem jemu předcházejícím dle mého názoru není závažnějším prohřeškem. Mimo starší prameny čerpal NOZ inspiraci také v modernějších právních směrech jako jsou švýcarský občanský zákoník, nizozemský občanský zákoník, občanské právo

¹⁰³HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1. Heslo: "Zástava".

¹⁰⁴ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., ELIÁŠ, K. *Občanský zákoník. Komentář*. 2.. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009, 2471 s. ISBN: 978-80-7400-108-6 s. 1077

provincie Quebec aj., čímž dle mého názoru kritiku inspirace ze starších kodifikací vyvážil.¹⁰⁵

5.3 Povinnosti schovatele ve srovnání římskoprávní a soudobé právní úpravy¹⁰⁶

V této kapitole bych se chtěl věnovat právům a povinnostem smluvních stran v reálných kontraktech podle římského práva a podle NOZ. Pro ilustraci jsem zvolil závazek *depositum*, neboli úschovu. Hlavním zaměřením kapitoly bude odpovědnost stran v tomto kontraktu. Úschova je kontraktem dvoustranným a nerovným. Dvoustrannost tohoto kontraktu znamená vzájemnost plnění, neboť obě strany jsou zároveň k něčemu povinné a k něčemu oprávněné. Nerovností tohoto kontraktu je pak míněno, že práva a povinnosti strany jedné nejsou tak rozsáhlá jako práva a povinnosti strany druhé. Závazek je tedy pro jednu stranu výhodnější a jedna strana zde vystupuje jako strana slabší.

V kapitole vycházím z odborného článku P. Dostalíka, s názvem *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*; [Právní rozhledy 23-24/2016, s. 816]. Dle P. Dostalíka přikazuje NOZ vypůjčiteli i schovateli povinnost opatrovat věc, která je předmětem smlouvy, přičemž je tato povinnost stanovena jako objektivní. Ačkoli se v obou uvedených závazcích jedná o závazky dvoustranné a nerovné, jsou mezi nimi patrné určité odlišnosti ve vztahu k odpovědnosti za věc (předmět závazku). P. Dostalík upozorňuje zejména na to, že ač je dle NOZ v obou případech povinnost opatrovat věc stanovena objektivně, „*tradice římského práva poukazuje, že schovatel by měl odpovídat podle účelu smlouvy, pouze za porušení povinnosti opatrovat věc podle svých schopností a povahy věci, zatímco vypůjčitel odpovídá i za nezaviněnou krádež, protože smlouva o výpůjčce je uzavřena výlučně v jeho prospěch.*“¹⁰⁷ Lze tedy podotknout, že dle P. Dostalíka soudobá právní praxe klade nižší důraz na římskoprávní princip utility, než jaký by měla.

Článek P. Dostalíka, hovořící o odpovědnosti schovatele a vypůjčitele, v úvodu poukazuje na zásadní odlišnosti v odpovědnosti u výpůjčky a úschovy,

¹⁰⁵ *Nový občanský zákoník* - 1, LEGIS.CZ. www.legis.cz [online]. [cit. 2022-03-15]. Dostupné online.

¹⁰⁶ Text tohoto podnadpisu vychází do značné míry z: DOSTALÍK, Petr. *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*, [Právní rozhledy 23-24/2016, s. 816], dostupné z: [beck-online.cz]

¹⁰⁷ Ibid.

pramenící z odlišného smyslu těchto závazků. Podotýká zde zejména, že: „*Při vypůjčce opatruje vypůjčitel věc proto, že je oprávněn ji bezplatně užívat, zatímco u úschovy je povinnost opatrovat primární povinností schovatele.*“¹⁰⁸ Dále klade důraz na to, že při interpretaci ustanovení NOZ je nutné přihlížet k úpravě římského práva zejména ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že NOZ z římského práva hojně vychází a jeho ustanovení byla koncipována na římskoprávním základu. Druhým důvodem je pak římskoprávní odkaz, který udal směr vývoje celé kontinentální právní kultury.

5.3.1 Úschova

NOZ řadí smlouvu o úschově do závazků ze schovacích smluv spolu se smlouvou o skladování. V § 2402 NOZ definuje úschovu následovně: „*Smlouvou o úschově se schovatel zavazuje převzít věc, aby ji pro uschovatele opatroval.*“ Ačkoli byla úschova v římském právu výhradně lukrativní, NOZ úplatu za určitých podmínek připouští. Z § 2406 NOZ vyplývá, že primární koncepce úschovy, stejně jako v římském právu, předpokládá primárně bezplatnost úschovy, úplatu NOZ nicméně nevylučuje. Úplata je však možná pouze v případě, že si tak strany ujednají. Schovateli také dle NOZ náleží náhrada nezbytně vynaložených nákladů. Jiné náklady mohou být schovateli nahrazeny pouze po předchozím ujednání stran. Úplata za úschovu v římském právu, jak již bylo řečeno nebyla obvyklou záležitostí. Kdyby však byla sjednána, mělo by to zásadní vliv na odpovědnost schovatele. *Smlouva by tím pádem byla posuzovaná jako smlouva o dílo, čímž by schovateli vznikla odpovědnost i za nedbalostí způsobenou škodu.*¹⁰⁹

Podle zmiňovaného článku P. Dostalíka je klíčovým pojmem „opatrování věci“, a to zejména proto, že podle § 2408 NOZ se má opatrování věci podle institutu úschovy popsaném v NOZ přiměřeně aplikovat též na jiné případy, kdy má někdo povinnost opatrovat cizí věc. Komentářová literatura dává toto ustanovení do spojitosti zejména se smlouvou o ubytování, o přepravě, o péči o zdraví, dále pak v případě odpovědnosti za škodu na věci vnesené nebo odložené, ve vztahu k povinnosti zástavního věřitele opatrovat předmět zástavy, který mu byl předán či v případě prodávajícího v „*rámcí kupní smlouvy v případě, kdy*

¹⁰⁸Ibid.

¹⁰⁹Ibid.

došlo již k převodu vlastnictví k věci, kterou stále drží.“¹¹⁰ Tento citovaný článek dále vykládá, že stejnou opatrovací odpovědnost má i nálezce ve vztahu k nalezené věci. Z tohoto důvodu příkládá ve svém článku P. Dostálík § 2408 NOZ vysokou důležitost.

§ 2403 NOZ o povinnosti opatrování věci stanoví následující: „*Schovatel opatruje převzatou věc, jak bylo ujednáno, jinak tak pečlivě, jak to odpovídá povaze věci a jeho možnostem, aby na věci nevznikla škoda, a po uplynutí doby úschovy věc uschovateli vrátí spolu s tím, co k ní přibylo.*“ P. Dostálík ve svém výše zmíněném článku z *Právních rozhledů* poukazuje na fakt, že i toto ustanovení má původ v římském právu, s čímž se ztotožňuje i P. Blaho. Ustanovení je pak v článku P. Dostálíka porovnáváno s fragmentem Digest, který je rovněž zmiňován v publikaci: BLAHO, P., Hausmaninger, H. *Praktické případy z římského práva*. 2. vyd. Bratislava: Manz, 1998, s. 122. Jedná se o následující fragment digest.

Dig. 16, 3, 32.

Celsus libro 11 digestorum

„*Quod Nerva diceret latiore culpam dolum esse, Proculo displicebat, mihi verissimum videtur. Nam et si quis non ad eum modum quem hominum natura desiderat diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito praestat, fraude non caret: nec enim salva fide minorem is quam suis rebus diligentiam praestabit.*“¹¹¹

„*To, co tvrdí Nerva, že větší culpa je dolus, Proculus odmítá, ale mně se to zdá nanejvýš správné. Protože jestliže někdo není ve všeobecnosti tak pečlivý, jako si povaha člověka vyžaduje, není osvobozený od fraus, jestliže při úschově neprojeví alespoň pečlivost podle svojí míry. Poruší totiž fides, jestliže zachová menší péči než ve vlastních věcech.*“¹¹²

Základní hodnotou pro určení odpovědnosti bude římskoprávní princip dobré víry - *bona fides*, na němž se úschova zakládá. Pokud by měl být schovatel

¹¹⁰LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-535-0. s. 757 - 758

¹¹¹MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7. s. 233

¹¹²PŘEKLAD: DOSTALÍK, Petr. *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*, [Právní rozhledy 23-24/2016, s. 816], dostupné z: [beck-online.cz]

odpovědný za škodu, musí uschovatel prokázat, že schovatel nejednal poctivě v souladu s principem dobré víry. Došlo-li ke škodě schovatelovým zlým úmyslem, je jasné, že byl princip dobré víry porušen. Ve výše uvedené citaci z Digest však právníci Prokulus a Nerva polemizují nad tím, jestli i nedbalé poškození věci schovatelem je porušení principu dobré víry. P. Blaho je toho názoru, že římské právo klasické považovalo za porušení principu dobré víry i jednání, které nebylo v souladu s objektivním měřítkem obvyklé pečlivosti a v některých konkrétních případech je princip dobré víry porušen i subjektivním kritériem pečlivosti, kdy odpovědná osoba neprokazuje takovou pečlivost, jako ve vlastních věcech.¹¹³ P. Dostálík dále cituje Rudolfa Sohma, který zdůrazňuje, že: „Schovatel nemá žádný zájem na kontraktu, a proto odpovídá pouze za *dolus* (zlý úmysl) a *lata culpa* (hrubá nedbalost), zatímco složitel, protože se úschova děje v jeho zájmu, je povinen poskytnout *diligentia omnis* (veškerou pozornost).“¹¹⁴ - zde je opět patrné využití principu utility, který bývá soudobým právem mírně degradován, navzdory tomu, že tvorbu soukromého práva do jisté míry usnadňuje.

Co se opatrování věci týče, staví NOZ na první místo ujednání stran, což považují za rozumné. Autonomie vůle stran je pro moderní soukromé právo charakteristická. P. Dostálík ve svém článku dále podotýká, že NOZ za svou součást považuje princip poctivosti, který lze chápat jako ekvivalent římskoprávního principu *bona fides*. Tento fakt vedl zákonodárce k vytvoření ustanovení, že pokud si strany jinak neujednají, má schovatel o věc pečovat „podle svých možností a podle povahy věci“. Ačkoli NOZ považují, co se závazkového práva týče, za v celku povedenou kodifikaci, mám za to, že pojem „podle svých možností a podle povahy věci“ je neurčitý právní pojem, který může vést ke špatné interpretaci ustanovení, zejména ze strany laiků. Je pravděpodobné, že pokud se laik setká s nějakým zákonem, bude to právě NOZ, který se dotýká prakticky každého občana a proto považují za příhodné neurčitými právními pojmy šetřit. Byť jsem tohoto názoru, neurčité právní pojmy neodsuzují a uvědomují si jejich důležitost, zejména pro rychlost a hospodárnost legislativy.

¹¹³ HAUSMANINGER, Herbert, Peter BLAHO a Veronika KLEŇOVÁ. *Praktické případy z římského práva*. 5. rozšířené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Slovenské praktiká. ISBN 978-80-7380-827-3. s. 122

¹¹⁴ DOSTALÍK, Petr. *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*, [Právní rozhledy 23-24/2016, s. 816], dostupné z: [beck-online.cz] - citace pochází z: [ISBN 13: 9780678045428] SOHM, R. *The Institutes. A Textbook of the History and System of Roman Private Law*. Translated by James Crawford Ledlie, B.C.L, M.A. With an Introduction by Erwin Grueber, Dr. jur., M.A. Third Edition. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 377.

Dalším zásadním milníkem odpovědnosti schovatele je § 2405 NOZ, stanovující, že: „*Užije-li schovatel převzatou věc pro sebe, umožní-li jinému užití věci nebo dá-li ji do úschovy jinému bez svolení uschovatele nebo bez nezbytné potřeby, nahradí uschovateli veškerou škodu, a to i nahodilou. To neplatí, prokáže-li schovatel, že by škoda postihla věc i jinak.*“ Takovéto provinění schovatele má za následek zvýšení jeho odpovědnosti.

Danou problematikou se v klasických dobách říma zabýval právník Gaius, který ve svých institucích uvádí následující: „*Naproti tomu ten, komu byla dána věc do úschovy, za náhodný zánik neodpovídá a ručí jen za to, co by sám spáchal ze zlého úmyslu. Z tohoto důvodu nemůže – byla-li mu uschovaná věc odcizena – nastupovat na zloděje žalobou z krádeže, protože podle smlouvy o úschově není v tomto případě zavázán věc vrátet, a proto ani nemá zájem na jejím zachování.*“¹¹⁵ Z tohoto výroku je možné vyvodit, že primárním kritériem pro posouzení odpovědnosti je, aby schovatel neporušil zásadu dobré víry. Pokud zde schovatel zásadu dobré víry neporušil úmyslně či hrubou nedbalostí, nemusí se odcizením schované věci nijak zatěžovat, protože v tomto případě odpovědný není. U úschovy je v tomto případě důležité odlišovat odpovědnost hostinských, hotelierů, lodníků apod., kteří měli zvláštní zvýšenou odpovědnost vzhledem k povaze jejich činnosti a za Justiniana odpovídali i za *custodia*.

Pro úschovu, jak v římském právu, tak dle § 2405 NOZ platí, že schovatel nesmí (pokud to nebylo uschovatelem povoleno) věc užívat či přenechat k užívání jiné osobě. Dle NOZ nesmí schovatel věc ani předat bez svolení uschovatele jinému schovateli. Takovéto porušení římské právo vnímalo jako hrubější provinění než porušení dobré víry. Bylo chápáno jako *furtum usus* - druh krádeže či zpronevěry.¹¹⁶ V takovém případě měl uschovatel k dispozici žalobu *actio furti* a zvláštní žalobu *condictio furtiva*, kterými mohl schovatele žalovat na náhradu škody a zároveň na peněžitý trest až čtyřnásobku hodnoty dané věci.¹¹⁷ Tyto

¹¹⁵GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 239

¹¹⁶VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923. s. 353

¹¹⁷SOMMER, Otakar. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. V Praze: O. Sommer, 1932. s. 99

žaloby byly možné i v případě, že by věc po porušení smlouvy zanikla vlivem vyšší moci.¹¹⁸

NOZ dle § 2405 samozřejmě zničení či odcizení předmětu úschovy čtyřnásobkem hodnoty nesankcionuje, nicméně přiznává poškozenému plnou náhradu škody. Rovněž dle NOZ i dle justiniánského práva má schovatel možnost zbavit se odpovědnosti za takovou škodu tím, že prokáže, že by ke škodě došlo i bez jeho porušení ujednání.¹¹⁹

Výklad odborníků a právní praxe se k posuzování odpovědnosti uschovatele však staví jiným způsobem. Porušení povinnosti schovatele ze smlouvy bude posuzováno podle § 2913 NOZ, jako porušení smluvní povinnosti. Schovatel hradí škodu, která vznikne poškozením, ztrátou nebo zničením věci, podle § 2944 NOZ: „Každý, kdo od jiného převzal věc, která má být předmětem jeho závazku, nahradí její poškození, ztrátu nebo zničení, neprokáže-li, že by ke škodě došlo i jinak.“ Schovatel je „povinen hradit i škodu, ke které došlo náhodou. Jde o přísné objektivní kritérium, které nereflexuje specifický charakter povinnosti schovatele opatrovat uschovanou věc.“¹²⁰ „Jinými slovy, povinnost opatrovat věc se i u úschovy vykládá velmi široce – schovatel v rozporu s tradicí římského práva odpovídá za poškození, ztrátu nebo zničení věci (i za náhodu), a to i tehdy, pokud věc nepoužil pro sebe nebo nepřenechal jinému. Vazba na § 2944 ObčZ (převzatý § 421 ObčZ 1964) znamená, že schovatel odpovídá objektivně, bez ohledu na zavinění. Soud při rozhodování o povinnosti nahradit škodu nebude zkoumat kritéria § 2403 ObčZ, zda byla věc opatrována podle své povahy a podle schopností schovatele.“¹²¹

Podle názoru P. Dostálíka dochází k až příliš široké aplikaci § 2944 NOZ, který je vztahován k velkému množství závazků, aniž by docházelo k rozlišování důležitých faktorů, jako proč došlo k převzetí věci, kým a za jakým účelem. Poukazuje rovněž na rozdíly v různém charakteru jednotlivých případů úschovy,

¹¹⁸SOMMER, Otakar. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. V Praze: O. Sommer, 1932. s. 129

¹¹⁹DOSTALÍK, Petr. *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*, [Právní rozhledy 23-24/2016, s. 816], dostupné z: [beck-online.cz]

¹²⁰LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-535-0. s. 749.

¹²¹DOSTALÍK, Petr. *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*, [Právní rozhledy 23-24/2016], dostupné z: [beck-online.cz]

kde se jedná o zcela odlišnou situaci v případě, že dojde k bezplatné úschově mezi přáteli, nebo kde se prodávající zaváže opatrovat věc pro kupujícího, než dojde k předání věci. Dále P. Dostalík poukazuje na důležitost římského principu utility, podle kterého má mít větší míru odpovědnosti ta strana, které ze závazku plyne větší užitek a dodává, že současnou praxí je tento princip opomíjen.¹²²

S myšlenkami P. Dostalíka se ztotožňuji a jsem toho názoru, že když římscí právníci přišli s konceptem principu utility, přinesli tím jednoduché a spravedlivé řešení problematiky odpovědnosti za škodu v závazkovém právu. Proto jsem toho názoru, že by měl být princip utility současnou právní úpravou brán více v potaz.

Subjektivní odpovědností je myšlena odpovědnost za vlastní jednání. Odpovědností objektivní je pak odpovědnost za výsledek, takže nezávisí bezprostředně na jednání stran. Z článku P. Dostalíka, z komentářové literatury k NOZ a ze srovnání ustanovení NOZ o kontraktech s instituty římského práva vyplývá následující. Jednotlivá ustanovení NOZ o reálných kontraktech, jako například § 2403 NOZ jsou koncipovaná tak, jako by měla brát v potaz subjektivní odpovědnost, jak tomu bylo v římském právu. Navzdory tomu však NOZ uvádí, že měřítko odpovědnosti je stanoveno objektivně tak, jak tomu bylo ve starém Občanském zákoníku. Objektivní posuzování odpovědnosti potvrzuje i soudní praxe a výklad odborníků. Toto zjištění mě přimělo nahlížet na ustanovení NOZ jako na zmatečná. Zákonodárci si dali při tvorbě NOZ tu práci, aby přejímali instituty římského práva, ale nepřijali je se vším všudy a svou práci tak de facto „pohřbili“ stanovením objektivní odpovědnosti, která pak koliduje s jednotlivými ustanoveními o kontraktech. V tuto chvíli by mi tedy dávalo smysl stanovení objektivní odpovědnosti bez užití recepce římského práva, nebo naopak stanovení subjektivní odpovědnosti se zohledněním zájmu stran a principu utility dle římského práva.

5.4 Závazkové právo v relevantní judikatuře

Závazek mezi dvěma stranami prakticky stojí na tom, že se strany zavazují dostát povinností, ke kterým se zaváží výměnou za nějaké protiplnění. Je tedy základní povinností dlužníka a věřitele tyto závazky plnit. Pokud tak strany bez závažnějších důvodů nečiní, nejen že je takové jednání v rozporu s dobrými mravy a zdvořilostí, dokonce takové jednání může způsobit hmotnou škodu či

¹²²Ibid.

uvést protistranu do krizové situace. Ne nadarmo existuje právní zásada „*pacta sunt servanda*“¹²³, se kterou přichází studenti práva do kontaktu již na počátku studia a která vystihuje podstatu právního institutu smlouvy, jakož i celého závazkového práva vůbec. Z tohoto důvodu bych do diplomové práce rád zařadil judikaturu týkající se prodlení dlužníka pro ilustraci toho, jak se k nedodržení závazků staví naše soudní soustava.

5.4.1 Rozbor rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1641/2006

Judikát se zabývá dodatečným poskytnutím přiměřené lhůty ke splnění dluhu a podmínkami odstoupení od smlouvy.

5.4.1.1 Přehled případu

Mezi žalobci a žalovanými došlo dne 17. 5. 1999 k uzavření kupní smlouvy ohledně převodu nemovitosti. Žalobci danou nemovitost prodali žalovaným za kupní cenu 700 000 Kč. Na základě této smlouvy došlo ke vkladu vlastnického práva žalovaných k dané nemovitosti do katastru nemovitostí. Ve smlouvě se žalovaní zavázali ke splacení dané částky do 31. 12. 1999. Ke dni kdy mělo být splaceno však uhradili pouze 410 000 Kč z dohodnuté částky, čímž se dostali do prodlení. Následně se žalobci se žalovanými telefonicky zkontaktovali a umožnili dodatečnou lhůtu na splnění závazku do 29. 2. 2000. Ani během dodatečné lhůty žalovaní dlužnou částku nesplatili. Z tohoto důvodu žalobci vyzvali žalované k uhrazení částky písemně. V odeslaném dopise uvedli, že vyzývají žalované, aby dlužnou částku uhradili do čtrnácti dní od doručení písemnosti. Ani tak k uhrazení nedošlo. U soudu žalovaní tvrdili, že jim písemnost nebyla doručena pravděpodobně kvůli tomu, že se v tu dobu nacházeli mimo území České republiky. Vzhledem k tomu, že žalovaní zbytek částky ani v dodatečné lhůtě neuhradili, rozhodli se žalobci od kupní smlouvy z důvodů prodlení odstoupit přípisem ze dne 3. 7. 2000. Ten byl posléze doručen žalovaným dne 8. 10. 2000. Žalovaní na to reagovali zpochybněním práva žalobců k nemovitostem a odstoupení od smlouvy považují za neplatné.

Okresní i odvolací soud byly za jedno v tom, že uzavření kupní smlouvy bylo platné. Odvolací soud dovodil, že podle § 517 občanského zákoníku, nastávají účinky výzvy k dodatečnému splnění dluhu okamžikem, kdy se výzva

¹²³Smlouvy mají být dodržovány

dostane do dlužnickovy sféry, což se vzhledem k okolnostem uvedeným žalovanými v případě poštou zaslané výzvy 17. 3. 2000 nestalo a tím pádem označil odstoupení žalobců od smlouvy za neplatné.

5.4.1.2 Výsledek řízení

Hlavním předpokladem pro odstoupení od smlouvy věřitelem je skutečnost, že se dlužník nachází v prodlení a že ani během dodatečné lhůty v plnění nepokračoval. Věřitel má právo určovat délku dodatečné lhůty. Ta by měla být dostatečně dlouhá, aby dala dlužníku možnost splnit jeho dluh. Zároveň ale platí, že dodatečná lhůta může být kratší než objektivně potřebná lhůta pro splnění, jelikož by dlužník s přípravou ke splnění závazku neměl začínat až po datu splatnosti dluhu. Pokud daná dodatečná přiměřená lhůta uplyne, má věřitel právo odstoupit od smlouvy a není nutné, aby dlužníka musel o dané možnosti informovat, upomínat či sdělovat dlužníku délku takové dodatečné lhůty. Z těchto důvodů Nejvyšší soud dovodil, že názor odvolacího soudu není správný a odstoupení od smlouvy je tím pádem platné.

Základní povinností dlužníka je splatit řádně a včas svůj dluh. V žádném případě by věřitel neměl doplácet na dlužníkovu neschopnost či neochotu plnit. Věřiteli by dále neměla vznikat povinnost dlužníka na jeho prodlení upozorňovat, o to hůře, měla-li by být rozšířena o podmínku takové upozornění včas dodat do dlužnickovy sféry.

V tomto případě navíc žalobci žalované upozornili na končící dobu splatnosti a poskytli jim dodatečně přiměřenou lhůtu ke splnění ve výši dvou měsíců. Z tohoto důvodu se výrok odvolacího soudu o tom, že žalovaným nebyla doručena druhá výzva o prodlení, zdá být bezpředmětný.

5.4.1.3 Právní věta

„Dodatečná přiměřená lhůta poskytnutá věřitelem dlužníku ke splnění dluhu v případě prodlení musí být dlouhá tak, aby bylo vůbec možno dluh splnit; může však být kratší než lhůta objektivně potřebná nebo obvyklá k poskytnutí plnění věřiteli. Po uplynutí přiměřeně dlouhé doby od splatnosti dluhu je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit, aniž by předtím musel dlužníka upomínat o

*splnění nebo mu sdělit délku dodatečné lhůty ke splnění dluhu. Pokud mu konkrétní lhůtu oznámil, může ji dále prodlužovat, nikoliv krátit.*¹²⁴

Mám za to, že odvolací soud pochybil, když označil odstoupení od smlouvy za neplatné. Mezi skutečnostmi, že se výzva nedostala do dlužnickovy sféry (a to ještě bez zavinění věřitele) a mezi skutečnostmi, že dlužník opakovaně neplnil, je markantní rozdíl a neplnění je nepochybně závažnější. Odvolací soud dle mého názoru dovolil, aby zcela bagatelní věc (nedoručení výzvy) byla předpokladem pro zamítnutí odstoupení od smlouvy, což nepovažuji za správné rozhodnutí. Jak již bylo několikrát řečeno, základem závazku je dohoda stran a jejich ochota plnit. Vedle toho neochota plnit je zásadním důvodem pro odstoupení od smlouvy a fakt, že se druhá výzva k plnění nedostala do dlužnickových rukou není důvodem k neplatnosti odstoupení od smlouvy. Nehledě na to, dlužníkovo tvrzení, že výzvu neobdržel pro pobyt v zahraničí, považuji za tvrzení účelové vzhledem k faktu, že při doručování písemností je Česká pošta nechává ve schránce kde si ji může dlužník po příjezdu vyzvednout. I kdyby se jednalo o písemnost do vlastních rukou, ve schránce stále bude alespoň pokyn k vyzvednutí, což opět poukazuje na dlužníkovu neochotu plnit.

¹²⁴Z rozsudku Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 30 Cdo 1641/2006

5.4.2 Rozbor usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2466/2009

Judikát se týká vzniku nároku na smluvní pokutu v případě porušení povinné součinnosti podle § 520 občanského zákoníku.

5.4.2.1 Přehled případu

Žalobce projevil zájem o koupi nemovitostí, které nabízela žalovaná. Žalobce podepsal listinu, kterou žalovaná označovala jako smlouvu o zprostředkování. Dále žalobce zaplatil zálohu na kupní cenu ve výši 125 000 Kč. Smlouva byla uzavřena na dobu určitou, přičemž do jejího uplynutí nedošlo k uzavření finální kupní smlouvy. Po uplynutí platnosti uzavřené smlouvy vyměřila žalovaná žalobci smluvní pokutu kvůli porušení smluvních podmínek. Smluvní pokuta byla zdůvodněná nulovou komunikací s následným zmařením uzavření kupní smlouvy. Žalovaná též odmítla vydat žalobci zálohu na kupní cenu ve výši 125 000 Kč s tím, že měla být podle tvrzení žalované snížena o odměnu za zprostředkování koupě.

Soud první instance vyhověl žalobci a přikázal žalované vrátit zálohu v plné výši. Podle charakteru smlouvy soud usoudil, že se jedná o smlouvu smíšenou, neboť z části měla povahu smlouvy zprostředkovatelské a zčásti příkazní. Soud také konstatoval, že ze strany žalobce nedošlo k žádnému porušení smluvních povinností, ze kterých by pro něj plynula smluvní pokuta. Soud také nepřiznal žalované nárok na odměnu vzhledem k tomu, že mezi smluvními stranami nebyla sjednána. Žalovaná rovněž před soudem neprokázala vykonání takové činnosti, za kterou by jí ze strany žalobce příslušela odměna. Se závěrem prvoinstančního soudu se ztotožnil i odvolací soud, který uzavřenou smlouvu označil za příkazní a konstatoval, že se vyznačuje svou bezúplatností. Proto odvolací soud žalované nepřiznal ani nárok na odměnu.

Žalovaná požadovala smluvní pokutu za porušení povinnosti součinnosti podle § 520 občanského zákoníku, ke které je žalobce zavázán bez ohledu na smlouvu.

5.4.2.2 Výsledek řízení

Sjednání smluvní pokuty za porušení podmínek, bez ohledu na to jestli smluvních či zákonných, je věc autonomie vůle stran. Proto není možné požadovat smluvní pokutu z důvodu porušení zákonných podmínek tak, jak

žalovaná s odkazem na § 520 občanského zákoníku požadovala, vzhledem k tomu, že smluvní pokuta nebyla sjednána. Porušení povinnosti s následkem smluvní pokuty musí být písemně sjednáno včetně určení výše takovéto pokuty, popřípadě i spolu se stanovením způsobu jejího určení podle § 544 občanského zákoníku. V tomto případě smluvní pokuta pro porušení součinnosti podle § 520 občanského zákoníku sjednána nebyla a proto soud shledal tvrzení žalované bezdůvodným. Nejvyšší soud dovolání žalované odmítl.

5.4.2.3 Právní věta

„Podmínkou vzniku nároku na smluvní pokutu při porušení povinnosti součinnosti podle § 520 ObčZ je sjednání povinnosti k zaplacení smluvní pokuty v případě porušení součinnostní povinnosti.“¹²⁵

Z této judikatury je patrné, že ačkoli mají smlouvy dispozitivní charakter, nemůžou strany jednat zcela libovolně. Pokud by strany také za svou činnost nárokovaly nějakou odměnu nebo by si dělaly nárok na smluvní pokutu, musí si toto předem ujednat ve smlouvě a pokud tak neučiní, nemohou soudně splnění těchto neujednaných podmínek vymáhat. Vedle toho se žalovaná dle mého názoru dopustila přestupku neoprávněného nakládání s cizím majetkem, ne-li bezdůvodného obohacení tím, že bez přiměřených důvodů zadržovala zálohu, kterou žalobce zaplatil. Postup žalované by mi dával větší smysl, kdyby zálohu žalobci vrátila a teprve poté smluvní pokutu či odměnu za zprostředkování soudně vymáhala, ovšem za předpokladu, že by si odměnu či pokutu strany ujednaly ve smlouvě. Ačkoli bylo zadržovací právo věřitele v římském právu možné a v současnosti dle NOZ stále je, nespatřuji zde k zadržení zálohy žádný důvod. Soud jednak nenalezl žádné porušení smluvní povinnosti ze strany kupujícího, zároveň ale nedošlo ani k uzavření finální kupní smlouvy, takže dle mého názoru nemohla žalovaná dle § 1395 NOZ zadržovací právo uplatnit.

5.4.3 Závěry plynoucí z judikatury

Z uvedené judikatury vyplývá, že zavázeli-li se strany k plnění, jsou povinné své závazky dodržet. Ocitne-li se dlužník v prodlení, má nárok na dodatečnou lhůtu. Zrovna tak má však věřitel nárok od smlouvy odstoupit, nabyde-li dojmu, že by dlužník jen těžko dostal svých závazků. Ačkoli má dlužník nárok na přiměřenou dodatečnou lhůtu, musí být patrné, že má v úmyslu plnit. Přestože má

¹²⁵Z usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 28 Cdo 2466/2009

věřitel dlužníkovi v prodlení poskytnout dostatečně dlouhou dodatečnou lhůtu, není jeho povinností dlužníka opakovaně upozorňovat na povinnost plnit a k plnění ho „uhánět“. Pokud k tomu dochází, je patrné, že je toto dlužníkové chování nežádoucí a může vyústit v odstoupení věřitele od smlouvy, ve smluvní pokuty či v úroky z prodlení. Zároveň však z těchto judikátů vyplývá, že nárok věřitele na smluvní pokutu je podmíněný ujednáním smluvní pokuty ve smlouvě.

Tyto judikáty jsem vybral za příklad zejména pro jejich vazbu na reálné kontrakty. V obou případech se jedná o prodlení dlužníka, které má výraznou spojitost s kontrakty, neboť dlužníkové i věřitelovo plnění a jejich ochota plnit to, k čemu se zavázali, je základním předpokladem závazku. Nikdo by se neměl zavazovat k plnění, kterého není schopen. Když už se ale někdo zaváže, je plnění jeho povinností.

6 Reálné kontrakty mimo současnou platnou právní úpravu

Za příklad recepce římského práva mimo Českou republiku jsem si vybral ABGB neboli Všeobecný občanský zákoník. Ten jsem zvolil z následujících důvodů. Jedná se o kodifikaci soukromého práva s recepcí práva římského, která patří do tzv. „přelomových kodifikací“. Ty byly sepsány po revolučním období, jenž se neslo v duchu boje za lidská práva a je považováno za přelom feudalismu a moderní společnosti. Důsledkem tohoto vývoje vznikly zmíněné „přelomové kodifikace“, kterými byly právě ABGB v Habsburské monarchii, dále pak Code civil ve Francii a pruské Všeobecné zemské právo. Moderní pojetí těchto kodifikací lze ospravedlnit faktem, že některé z nich - Code civil i ABGB, jsou stále platné dodnes.¹²⁶ Dalším důvodem, proč jsem si jako příklad vybral ABGB je, že až do roku 1950 platil také na území České republiky. Nezůstaneme však jen u ABGB. Code civil by si nepochybně zmínku v práci také zasloužilo, bude tedy rovněž součástí této kapitoly.

6.1 ABGB

ABGB je Všeobecným občanským zákoníkem. Vznikl v období Rakouské (Habsburské) monarchie a později byl přijat za vlastní i nástupnickými státy Rakouského císařství, přičemž v některých z nich je dodnes platný, což vypovídá o kvalitě jeho přípravy. Rovněž byl inspirací pro jiné občanské zákoníky, kdy například srbský občanský zákoník z roku 1844 byl v podstatě zkrácenou verzí ABGB. Oficiální název dokumentu je „*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*“, dále jen ABGB, a položil základ občanského práva neuherské části Rakouské monarchie. K vyhlášení dokumentu došlo dne 1. června 1811 skrze patent císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. a platil pro všechny země Rakouského císařství, mimo země Uherské koruny. ABGB se vyznačoval silnou afinitou vůči římskoprávním tradicím a tvrdí se, že byl též inspirací pro současný občanský zákoník - NOZ.¹²⁷

¹²⁶Dvořák, Jan a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7. s. 41 - 44.

¹²⁷Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Všeobecný zákoník občanský* [online]. c2021 [citováno 15. 03. 2022]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C5%A1eobecn%C3%BD_z%C3%A1kon%C3%A1k_ob%C4%8Dansk%C3%BD&oldid=19676049

6.1.1 Vznik

Příprava ABGB byla dlouhodobou záležitostí trvající téměř 60 let. Počátkem procesu kodifikace byl přelom let 1792 a 1793. Směr kodifikace byl do jisté míry určen i dvěma pamětními listinami, které vývoj směřovaly ke kodifikaci právních předchůdců, včetně práva římského. Pro soukromoprávní kodifikace byly Marií Terezií ustanoveny dvě komise, které daly v roce 1766 vzniknout tereziánskému zákoníku. Ani návrh tereziánského zákoníku, ani po něm následující zjednodušený druhý návrh nebyly schváleny. Proto se kodifikace ujal Mariin nástupce Josef II., jehož tzv. josefinský zákoník vešel v platnost roku 1787. Ačkoli byl tento zákoník na svou dobu velice pokrokový, společnost ho považovala za příliš radikální, a proto i ten byl nahrazen kodifikací novou, jejíž komisi povolal Josefův nástupce Leopold II. Návrh zákona Leopolda II. nabyt platnosti roku 1798 a nesl název Západohaličský zákoník. Jelikož se jednalo spíše o provizorní verzi, byl dále upravován, porovnáván s přeshraničními kodifikacemi jako Code civil a jeho výsledná verze zveřejněná 1. 6. 1811, platná od 1. 1. 1812, je nám dnes známá jako ABGB.¹²⁸

Vzhledem k rozsahu práce musí úvod zůstat stručný, o bližší historii ABGB dále pojednává například dílo HRUŠÁKOVÁ, Milana, ed. *200 let ABGB - od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87576-03-8.

6.1.2 Závazkové právo v ABGB¹²⁹

ABGB je členěno na úvod, díl první, druhý a třetí. Poněkud moderně rozlišuje věcná práva a osobní práva k věcem. Právě v této části je pojednáváno o závazkových vztazích. Obecná ustanovení týkající se závazkového práva se nachází ve třetím dílu kodifikace současně s obecnými ustanoveními ohledně věcných práv. Třetí díl se členil do čtyř hlav. Hlava první upravovala utvrzení práv a závazků, hlava druhá se týkala změn závazků a práv, hlava třetí zrušení práv a závazků a hlava čtvrtá pak promlčení a vydržení. ABGB věnovalo svou

¹²⁸Dvořák, Jan a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7. s. 40 a násl.

¹²⁹*Zákon č. 946/1811 Sb., Všeobecný občanský zákoník*

nejrozsáhlejší část závazkovému právu, přičemž jednotlivé instituty závazkového práva byly rozebrány ve druhém dílu, resp. v jeho odruhé oddílu.¹³⁰

Vzhledem k tomu, že závazky v římském právu klasifikované jako reálné kontrakty jsem již popisoval v kapitole věnované NOZ i v kapitole římského práva, usoudil jsem, že pro předcházení jednotvárnosti bude lepší, když popíši instituty jiné, zatím nevysvětlené, které mají též s římským právem souvislost. Proto bych chtěl kapitolu o ABGB věnovat spíše zajištění závazků, dále pak změně a zrušení závazků, neboť i zde se zákonodárci římským právem inspirovali. Dovolil bych si podotknout, že ustanovení ABGB o jednotlivých (římským právem nazývaných reálných) kontraktech, jako je úschova, výpůjčka či zápůjčka se od ustanovení o těchto kontraktech dle NOZ příliš neliší. Dalo by se říci, že od ABGB do NOZ došlo jen k mírným úpravám souvisejícím se socioekonomickým vývojem. Dále bych si dovolil zmínit, že četné nadpisy v ABGB mu dodávají ve srovnání s NOZ na přehlednosti.

Hlava první ABGB zahrnuje § 1342 - § 1374 a pojednává o realizaci zajištění závazků. Kodifikace rozlišuje dva způsoby zajištění závazků, kterými jsou buďto závazek třetí osoby, nebo zřízení zástavy. Závazek třetí osoby je možné realizovat dvěma způsoby, a sice rukojemstvím, nebo spoluvlastnictvím, což byly rovněž instituty římského práva. Hlavním rozdílem mezi těmito instituty je postavení dlužníka. U rukojemství je primární dlužník dlužníkem hlavním a rukojmí je v postavení dlužníka náhradního. U spoludlužnictví dluží dlužníci společně. Co se zástavní smlouvy týče, bylo možné zastavit věc movitou i nemovitou. Zastavení movité věci bylo uskutečňováno předáním věci, což opět poukazuje na římskoprávní kořeny dokumentu, skrze podobnosti s institutem *pignus*, který byl reálným kontraktem. Vedle toho zástava nemovitosti byla uskutečňována zápisem do veřejných listin.

Druhá hlava, skládající se z § 1375 - § 1410, obsahuje úpravu změny vzájemných práv a závazků dlužníka a věřitele. Z prvního z uvedených paragrafů plyne, že ke změnám může dojít jen z vůle obou stran. Změny v závazcích mohou nastat bez, či s přistoupením třetí osoby. Zákoník rozeznává pět druhů změn, opět i zde je recepce římského práva na první pohled znát. Těmito změnami pak jsou novace, cesse, narovnání, poukázka a převzetí dluhu. Novace je způsob změny

¹³⁰Zákon č. 946/1811 Sb., Všeobecný občanský zákoník

spočívající v zániku staré obligace a vzniku závazku nového. Podle ABGB práva spojená se starým závazkem zanikají, nedohodnou-li se strany jinak. Narovnání je oboustranně závazným právním jednáním, vzhledem k tomu, že se obě strany zavazují ke vzájemnému plnění. Tímto způsobem se řešila pochybná práva a pojednává o něm § 1380 ABGB. Cesse mohla být provedena lukrativně či onerózně a docházelo při ní k postupu pohledávky z jedné osoby na osobu druhou. Pokud nová osoba přenesení přijme, dojde ke změně přistoupením nového věřitele. Při další změně, poukázce, je jedna osoba - poukazník, zmocněna poukazatelem, aby vybrala plnění od poukázaného (dlužníka). Dlužník tak skrze poukazníka plní poukazníku na poukazatelův účet. Poukazatel je zde tedy věřitelem a poukazník jakýmsi prostředníkem. Poslední možností změny závazku je převzetí dluhu. ABGB rozlišuje dva způsoby - převzetí splnění a převzetí dluhu. Převzetí splnění je zde popsáno tak, že třetí osoba se zaváže převzít dlužníkovu plnění, za což mu ručí. Převzetí dluhu probíhá tak, že se třetí osoba zaváže převzít dlužníkův dluh, což však vyžadovalo souhlas věřitele.

Hlava třetí v § 1411 - § 1450 upravuje podmínky rušení práv a závazků. ABGB zde uznává sedm možných způsobů zrušení práv či závazků, kterými jsou splacení, kompenzace, vzdání se, zánik věci, smrt, uplynutí času a sjednocení. Z § 1411 vyplývá, že práva a závazky mají mezi sebou takovou spojitost, že zanikne-li právo, zaniká i závazek a naopak.

6.1.3 Odpovědnost smluvních stran v závazcích

Závazková právní úprava ABGB je velmi podobná současnému Občanskému zákoníku, což se odráží i v modernějších institutech reálných kontraktů, jako například u vracení peněžité zápůjčky při změně hodnoty měny. Podle § 988 ABGB *„Zákonné změny mince bez změny vnitřního obsahu jdou na účet zapůjčitelův“*. Obdobu tohoto paragrafu nalezneme i v NOZ. Jak se ale ABGB staví k odpovědnosti smluvních stran?

Příklad odpovědnosti smluvních stran můžeme ilustrovat institutem zástavy. ABGB v § 459 stanoví následující: *„Nesvolí-li zástavce, nesmí věřitel užívat zástavy, nýbrž musí spíše ji bedlivě opatrovat a ručí za to, ztratí-li se jeho vinou. Ztratí-li se bez jeho viny, nepozbývá proto své pohledávky“*. Stejně jako dle NOZ i římského práva, zastavená věc by neměla být užívána a její užívání jde ke škodě věřitele. Věřitel je odpovědný za ztrátu a zničení předmětu zástavy, pokud

k tomu došlo s jeho zaviněním. Za nezaviněné zničení ale odpovědný není. Podle § 460 ABGB platí, že: *„Zastavil-li věřitel zástavu dále, ručí i za takovou náhodu, kterou by se zástava u něho nezničila nebo nezhoršila.“* Pokud tedy věřitel porušil podmínku smlouvy a zastavil věc dále, rozšiřovala se jeho odpovědnost i na nezaviněné zničení. Pokud by nedošlo k uspokojení věřitele, má právo vyžádat si na soudě dražbu předmětu zástavy.

ABGB nerozeznává výpůjčku a tento institut řadí do smlouvy o půjčce. Stejně jako v NOZ, i podle ABGB je vypůjčitel povinen vypůjčenou věc užívat řádně dle dohody. Ustanovení o vrácení předmětu a o době trvání jsou rovněž s těmi v NOZ takřka totožná. ABGB dále v § 978 uvádí, že: *„Užívá-li vypůjčitel věci půjčené jinak, než bylo vymíněno, nebo, dovolí-li o své újmě třetí osobě její užívání, je půjčitel zodpověden a tento je také oprávněn žádati věc ihned nazpět“.* Podle § 979 ABGB je pak vypůjčitel odpovědný za poškození či zničení věci a to i za náhodné, pokud by se dopustil protiprávního jednání. To platí i pro odpovědnost schovatele, které se věnuje § 965 ABGB v následujícím znění: *„Užil-li však schovatel věci uložené; dal-li ji bez nutné potřeby a bez dovození ukladatelova třetí osobě do úschovy; nebo obmeškal-li se s navrácením a věc stihla škoda, které by nebyla vystavena u schovatele, nemůže namítati náhodu a přičítá se mu poškození“.*

V kapitole týkající se NOZ jsme došli k závěru, že současná platná právní úprava pracuje v závazkovém právu s objektivní odpovědností. Navzdory silným podobnostem mezi ABGB a NOZ tomu tak v ABGB není. Generální klauzule obsažená v § 1295 ABGB zakládá subjektivní odpovědnost škůdce za škodu ze zavinění, ať už v případě porušení smluvní či mimosmluvní povinnosti. Podle zahraniční literatury byla zákonodárcem zvolena *„koncepte zpřísněné odpovědnosti za zavinění, tj. subjektivní odpovědnosti s obrácením důkazního břemene.“*¹³¹

¹³¹ KOZIOL, H. Österreichisches Haftpflichtrecht, sv. II., 3. vydání, Wien 2018, ISBN 978-3709701737. s. 774.

6.2 Code civil

Code civil, jako jedna z výše zmíněných „přelomových kodifikací“, definitivně stojí za zmínku, coby kodifikace soukromého práva za použití římskoprávní recepce, už jenom proto, že vydržela téměř nezměněná po 200 let. Jako oficiální francouzský název nese kodifikace *Code civil des Français*, což doslovně znamená *Občanský zákoník Francouzů*. Kodex byl schválený dne 21. 3. 1804 a součástí francouzského právního řádu zůstává doposud.¹³²

Na tvorbě kodifikace se podílela řada tehdejších expertů, mezi nimiž byli například Tronchet, Cambacérès, Malleville či Bigot de Prémaneneu a další. Do tvorby kodifikace zasahoval také Napoleon Bonapate, který se velmi zajímal o závěry zákonodárné komise. Čerstvě po vyhlášení obsahovala kodifikace 2281 článků. Mezi zásadní změny, které kodifikace nesla patřilo zejména definitivní odstranění veškerých stop feudalismu. To se projevilo třeba na potlačení práva prvorozených se zavedením dělby majetku v dědických řízeních rovnoměrně mezi dědice mužského pohlaví. V kodifikaci došlo též k formálnímu uznání oprávněnosti prodeje státních pozemků, které byly v rámci revolučního neklidu konfiskovány církvi či emigrantům. Zákoník je založen na přirozenoprávních idejích a hojně čerpá i z římského práva. Jeho vnitřní členění vychází z justiniánské kodifikace a dělba na tři knihy je zase odkazem na trojdílnost Gaiových Institucí.¹³³

Z výše uvedeného úvodu ke Code civil lze dle mého názoru spatřit Napoleonova vnitřního génia. Předrevoluční i porevoluční období se vyznačují nepokojí, drancováním obchodů apod., kdy i přesto, že účastníci revolučního hnutí dosáhnou svého, ještě chvíli trvá, než napětí ze situace opadne. Jedná se sice o mé domněnky, mám ale za to, že uznáním oprávněnosti prodeje zkonfiskovaných státních pozemků Napoleon sledoval právě uklidnění situace a nastolení zdánlivé spravedlnosti - podobným účelům slouží například i poválečné amnestie. Neprofesionálně řečeno tím občané získají pocit, že nehledě na to co se dělo, se za vším udělala „tlustá čára“. Další taktické smýšlení Napoleona spatřuji ve výrazném zájmu o tuto kodifikaci. Napoleon dosáhl nejen toho, že kodifikace byla po určité období nazývána „napoleonskou“, rovněž tím sledoval budování

¹³²BRIGGS, Asa. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo*: [nejdramatičtější historické události, které změnily svět]. Praha: Reader's Digest Výběr, 1997. ISBN 80-902069-6-4. s. 208.

¹³³ELLIS, Ellis Geoffrey H. *Napoleon*. Přeložil Antonín JEŘÁBEK. Praha: Paseka, 2001. Historická paměť. ISBN 80-7185-405-0. s. 77.

„kultu osobnosti“ a mohl tak působit jako nový uznávaný vůdce po vzoru římských císařů.

O bližším historickém kontextu pojednává například ELLIS, Ellis Geoffrey H. *Napoleon*. Přeložil Antonín JEŘÁBEK. Praha: Paseka, 2001. Historická paměť. ISBN 80-7185-405-0. S větším zaměřením na státovědu a na právní systém tehdejší Francie pak například KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-089-3.

6.2.1 Vznik

Počátky kodifikace samotné nebyly vůbec jednoduché, stejně jako celá předcházející Velká francouzská revoluce. Mezi lety 1793 - 1797 došlo k pokusu o kodifikaci celkem třikrát, tyto pokusy jsou dnes známy jako tři Camabacérésovy návrhy - jméno nesly po vedoucím legislativní komise, který byl později, za konzulátu, druhým konzulem. Prvním konzulem nebyl nikdo jiný než sám Napoleon Bonaparte. Všechny tyto návrhy však byly odmítány různými poslanci konventu a posílány k přepracování. Kodifikace byla totiž na svou dobu poměrně moderní a právě s nejmodernějšími ustanoveními, například o rovnoprávném postavení manželů, často poslanci nesouhlasili. Následovaly dva návrhy z období konzulátu mezi roky 1800 a 1804, z nichž první návrh byl zamítnut Tribunátem, patrně pro převahu Republikánů. I tak bylo však hlasování velmi vyrovnané, v poměru 142 : 139. Schválení kodexu bylo pro Napoleona prioritou. Rovněž autorem většiny odmítaných liberálních ustanovení byl Camabacérés¹³⁴, který byl Napoleonův důvěrník. Proto také složení Tribunátu u druhého návrhu z období konzulátu bylo na Napoleonův popud složení takového, aby již byl návrh schválen. Tak se v průběhu dvou let skutečně stalo a 21. března došlo k vyhlášení zákoníku.¹³⁵

6.2.2 Členění

Kodifikace mimo římského práva čerpala také z královských zákonů a z tehdejších právních obyčejů. Jak již bylo zmíněno, původní znění kodifikace

¹³⁴Právník, celým jménem Jean-Jacques Régis de Cambacérès, narozen 18. října 1753 - 1824. Narodil se do rodiny starosty města, který měl rovněž právnické vzdělání. Za svůj život si prošel mnohými politickými funkcemi a byl dokonce druhým konzulem po Napoleonovi.

¹³⁵Wikipedia contributors. (2014, November 10). *Napoleonic Code*. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. Citováno: 20:52, 24. března 2022, [Dostupné online] z: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Napoleonic_Code&oldid=633272827 [překlad vlastní]

čítá 2281 článků, řazených do 36 titulů. Kodifikace byla členěna do tří knih, což dle některých historiků odkazuje na systematiku Gaiových institucí, jiní jsou však toho názoru, že tyto tři knihy symbolizují trojí svobodu, a sice osobní, majetkovou a smluvní. Další, pravděpodobně ne nahodilou symboliku mohou ztělesňovat tři hlavní revoluční požadavky - rovnost, volnost, bratrství.

6.2.3 Obsah kodifikace

První kniha pojednává o právní úpravě osob a rodinného práva. Úvodní část upravovala státní občanství. Code civil rozeznával pouze fyzické osoby. Právnícké osoby, respektive obchodní společnosti rozeznával a upravoval až Code de commerce. Nicméně existenci právníckých osob lze vyvodit z článku 619 o právu poživacím zřízovaném pro osobu odlišnou od jednotlivce a z článku 910, hovořícím o darech a odkazech útulům či pro veřejně prospěšná zařízení.¹³⁶

Druhá kniha upravuje věcná práva. Zajímavostí je, že zákoník nepojednává o termínu věc, ale o termínu statek. Ty dělí na movité a nemovité. V druhé knize recepce římského práva dosti dominovala. Je to patrné zejména na hojně užívaném principu dobré víry, ať už co se týče držby (druhá kniha) či smluv (třetí kniha). Vlastnictví bylo ve druhé knize definováno jako právo užívání věci a možnost nakládat s věcí co nejsvrchovanějším způsobem, není-li zakázaný zákonem či nařízením. Ve druhé knize se pojednává také o vyvlastnění, které bylo označováno jako postoupení vlastnictví z důvodu veřejného prospěchu.

Třetí kniha poskytla právní úpravu závazkovému a dědickému právu. Pojednává též o způsobech nabývání vlastnictví. Co se dědického práva týče, dědic nabýval vlastnictví přijetím ke dni zahájení řízení o pozůstalosti.

Smlouvu Code civil definuje jako dohodu, kterou se jedna nebo více stran zavazuje něco dát, učinit, nebo neučinit ve vztahu k jiné osobě, popřípadě osobám. Pluralita dlužníků či věřitelů byla pravděpodobně mnohem častější než ve starém Římě, obsah závazku ve stylu římského práva (*dare, facere, omitere*) však zůstává stejný. K platnosti smlouvy dle Code civil bylo nutné dodržet několik podmínek, a to souhlas stran, způsobilost stran k uzavření smlouvy, určitý předmět dohody a dovolená kauza závazku. Pokud by dohoda neobsahovala kauzu, nejedná se o smlouvu. Podle článku 1103 Code civil platí, že jedna strana

¹³⁶KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 80-7179-089-3. s. 152

se zavazuje druhé, aniž by tomu bylo naopak. Za souhlas pak Code civil nepovažuje pouhý projev vůle uzavřít smlouvu, ale souhlas k závazku, který na sebe strany berou. Code civil upravovalo i darovací smlouvu a základní podmínkou platnosti bylo přijetí daru obdarovaným. Code civil také ustanovilo, že uzavřené smlouvy mají vůči uzavírajícím sílu zákona. Smlouvy také nemohly být odvolány či zrušeny bez souhlasu obou stran, nebo bez zákonem uznávaných důvodů pro zrušení. I v závazkovém právu je hojně užíváno principu dobré víry, který byl také kodifikací upraven. Smluvní strany byly povinné plnit v dobré víře. Ta se vždy předpokládala a absence dobré víry se musela prokazovat. Pokud by také u smlouvy nebyla dodržena předepsaná forma, nemohla taková smlouva zakládat důvod pro vydržení. Vydržení Code civil rozlišovalo na desetileté a dvacetileté.¹³⁷

¹³⁷KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-089-3.

7 Závěr

Závazek, neboli obligace může vzniknout mezi dvěma, popřípadě i více stranami. Obecně vzato jedna strana v závazku vystupuje jako dlužník a druhá jako věřitel. Uzavřením závazku mezi stranami vzniknou vzájemná práva a povinnosti. Podle rozsahu těchto práv a povinností se rozlišují závazky jednostranné a dvoustranné, přičemž dvoustranné závazky se dále rozlišují na rovné a nerovné. Z povahy závazku ve všech právních řádech a kulturách vyplývá, že pokud se strany k něčemu zaváží, jsou povinné své závazky splnit. Pokud tak neučiní, dostanou se do prodlení a vystavují se riziku, že protistrana bude splnění závazku vymáhat právní cestou. Z nedodržení závazků pak v závislosti na právním řádu plynou sankce (většinou soukromoprávního charakteru), kterými jsou nejčastěji náhrada škody, smluvní pokuty či úroky z prodlení. Tyto výroky platí nejen v právu soudobém, bylo tomu tak i v římském právu, které je kolébkou závazkového práva.

Za cíl práce jsem si kladl především pochopení a popsání závazkového práva v dobách Římské říše a posléze srovnání se závazky současnými. Mým prvním větším kontaktem s římským právem byly souborné zkoušky a musím podotknout, že zpracováním této práce jsem si rozšířil obzory a setkal se s instituty a pravidly, o kterých jsem do té doby nevěděl. Při vypracování této diplomové práce jsem byl fascinován rozsahem soukromého římského práva a hlavně jeho pokrokovostí. Jak jsem pronikal do dané problematiky, zjistil jsem, že rozdíly mezi závazkovou úpravou římského práva a závazkovou úpravou ze současnosti není až tak veliký rozdíl. Spousta římskoprávních institutů se do současnosti rozšířila pouze o ustanovení související s problematikou 21. století. Příkladem bych uvedl *depositum*, které se rozšířilo o institut úschovy cenných papírů. Základní podstata závazkového římského práva však zůstala nezměněná a jeho idea přetrvala do současnosti.

Jistou odlišností, kterou jsem při vypracovávání práce objevil je, že v římském právu či v ABGB zákonodárce pracuje se subjektivní odpovědností smluvních stran, zatímco současná platná právní úprava závazků v našem právním řádu pracuje s odpovědností objektivní dle obecných ustanovení NOZ o odpovědnosti. Tato skutečnost vyplývá ze soudního výkladu i z mínění odborníků. NOZ stavěl koncept kontraktů jako *mutuum*, *commodatum*, *depositum* či *pignus*

na římskoprávním základu. Tato římskoprávní koncepce NOZ rovněž na jednu stranu předpokládá práci se subjektivní odpovědností, kterou však na druhou stranu přebíje obecným ustanovením o objektivní odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti dle § 2913 NOZ. Pracná recepce římského práva tím v podstatě přišla vniveč. NOZ tím pádem působí poněkud chaoticky, nehledě na to, že koncept subjektivní odpovědnosti považují za spravedlivější ve vztahu ke smluvním stranám, byť by mohl vést k vyšší míře zatížení soudní soustavy.

V některých případech mám dokonce za to, že římskoprávní úprava závazkového práva byla dokonce lepší než ta současná. Lepším je zde míněno spravedlivější, někdy i efektivnější. To příkládám hlavně tomu, že římské právo vycházelo spíše z přirozenoprávních než pozitivněprávních myšlenek. Za příklad kdy římské právo předčilo v závazcích právní úpravu současnou bych uvedl zejména princip utility. Podle tohoto principu ležela vyšší míra odpovědnosti na bedrech té strany, které ze závazku plynul větší užitek. V moderním právu bývá tento koncept považován za nemoderní, popřípadě označovaný jako přežitek. Já v tom nicméně spatřuji vyšší míru spravedlnosti. Netvrdím, že v římském právu nalezneme odpověď na všechny moderní právní otázky, mnohdy bude ale příhodné v něm inspiraci hledat.

V poslední řadě bych chtěl podotknout, že fakt, že se římské právo na právnických fakultách vyučuje již od prvního ročníku, považují za velmi důležitý. Důležitost spatřuji především v tom, že student přijde do kontaktu s (kdysi) platným právním řádem, kde má de facto možnost vyzkoušet si „na nečisto“ interpretaci práva, což se bude později jistě hodit. Mimo to nebude kontakt s římským právem vůbec na škodu vzhledem k tomu, že je recepce římského práva hojně rozšířená ve spoustě současných právních řádů, zejména těch kontinentálních.

Resumé

This diploma thesis bears the title *Liability of the debtor in real contracts*. Its main goal is to approximate roman civil law, more specifically law of obligation to the readers. Then to reflect on roman real contracts and to cover its evolution throughout the era of the roman empire. In main chapters of the thesis, classical institutes of roman real contracts as *mutuum*, *depositum*, *commodatum* and *pignus* are described. Another important objective is to focus on the liability of the parties of obligation, especially liability of the debtor. In order to fully understand the liability of the debtor, the thesis also focuses on related concepts, such as detriment and its reimbursement or the delay of both debtor and creditor.

The later chapters of the thesis are focused on reception of the roman law, both in Czech Republic and foreign rule of law, where I compare historical parts of the civil roman law to the concept of today's legal systems. Thesis also contains analysis of P. Dostalik's professional article, about the liability of custodian during care taking of stored property with comparison of roman law to new czech Civil Code.

Chapter five of the thesis is composed of reception of roman law in czech rule of law, with main focus on the Civil Code. The chapter doesn't end there, it also contains case law, which is related to real contracts.

Chapter six focuses on description of civil law contained in historical civil codes, such as ABGB or Code Civil. Those civil codes used heavily roman law, but also contained some changes, since it was a matter of hundreds of years, so the development of roman law institutes was expected.

Thesis was written mainly in descriptive mode, since the topic mostly consists of historical content. Yet the institutes of roman law, mentioned in the thesis, are to a certain extent still in use. In order to describe the changes of those institutes, I also use comparative mode, but not so heavily as the descriptive mode.

Seznam použitých citací z Digest

Dig. 4. 4. 16. 4. - Ulpianus

Dig. 12. 1. 2. pr. - Paulus libro 28 ad ed.

Dig. 12. 1. 2. 1. - Paulus libro 28 ad ed.

Dig. 12. 1. 2. 2. - Paulus libro 28 ad ed.

Dig. 12. 1. 2. 3. - Paulus libro 28 ad ed.

Dig. 12. 1. 3. - Pomponius libro 27 ad sab.

Dig. 13. 6. 5. 10. - Ulpianus libro 28 ad ed.

Dig. 13. 6. 12. pr. - Ulpianus libro 29 ad sab.

Dig. 13. 6. 23. - Pomponius libro 21 ad Quint. Mucium

Dig. 16. 3. 1 pr. - Ulpianus libro 30 ad ed.

Dig. 16. 3. 1. 6. - Ulpianus libro 30 ad ed.

Dig. 16. 3. 1. 7. - Ulpianus libro 30 ad ed.

Dig. 16. 3. 32. - Celsus libro 11 digestorum

Dig. 44. 7. 3. - Paulus

Dig. 50. 16. 213. 2. - Ulpianus¹³⁸

¹³⁸Citace z digest pocházejí z publikace: MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

Seznam použité literatury

Česká literatura

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-256-1.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.

BUBELOVÁ, Kamila. *Pocta Eduardu Vlčkovi k 70. narozeninám*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2491-0

DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-150-2.

GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

HENDRYCH, Dušan. *Právnický slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-235-6.

KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-089-3.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl II, Právo majetkové. Praha: Nákladem vlastním, 1935.

SOMMER, Otakar. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. V Praze: O. Sommer, 1932.

VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923.

Zahraníční literatura

BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: ČS.A.S. Právník, 1932. [Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/11420>]

BRIGGS, Asa. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo: [nejdramatičtější historické události, které změnilly svět]*. Praha: Reader's Digest Výběr, 1997. ISBN 80-902069-6-4.

ELLIS, Ellis Geoffrey H. *Napoleon*. Přeložil Antonín JEŘÁBEK. Praha: Paseka, 2001. *Historická paměť*. ISBN 80-7185-405-0.

HAUSMANINGER, Herbert, Peter BLAHO a Veronika KLEŇOVÁ. *Praktické případy z římského práva*. 5. rozšířené vydanie. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2021. *Slovenské praktiká*. ISBN 978-80-7380-827-3.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4., opr. vyd. Praha: J. Otto, 1910.

HEYROVSKÝ, Leopold, Otakar SOMMER a Jan VÁŽNÝ. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Šesté vydání. V Bratislavě: s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1927.

KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht*, sv. II. 3. vydání. Wien: 2018, ISBN 978-3709701737.

MOMMSEN, Theodor, ed. *Digesta Iustiniani*. Olomouc: Nugis Finem Publishing, [2018]. ISBN 978-80-906685-7-7.

REBRO, Karol. *Latinské právnické výrazy a výroky*. 2. vyd. Bratislava: Obzor, 1986.

REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římske právo*. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-782-5.

SOHM, R. *The Institutes. A Textbook of the History and System of Roman Private Law*. Translated by James Crawford Ledlie, B.C.L, M.A. With an Introduction by Erwin Grueber, Dr. jur., M.A. Third Edition. Oxford: Clarendon Press, 1907. ISBN 13: 9780678045428.

VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační*. Bratislava: Nákladem právnické fakulty University Komenského, 1924. Knihovna fakulty právnické Komenského university.

Odborné články

Nový občanský zákoník - 1, LEGIS.CZ. www.legis.cz [online].

DOSTALÍK, Petr. *Povinnost schovatele a vypůjčitele opatrovat věc podle nového občanského zákoníku s přihlédnutím k římskému právu*, [Právní rozhledy 23-24/2016, s. 816]

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník (nový)

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. s. 18, dostupné z C. H. Beck [online], 2012, [cit. dne 10. 3. 2022]

Zákon č. 946/1811 Sb., Všeobecný občanský zákoník

Komentáře k právním předpisům

DVOŘÁK, Jan a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-535-0.

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., ELIÁŠ, K. *Občanský zákoník. Komentář*. 2.. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009, 2471 s. ISBN: 978-80-7400-108-6.

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1641/2006

Ostatní zdroje

Wikipedia contributors. (2014, November 10). *Napoleonic Code*. In Wikipedia, The Free Encyclopedia. [Citováno: 20:52, 24. března 2022], [překlad vlastní], [Dostupné online] z: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Napoleonic_Code&oldid=633272827

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Všeobecný zákoník občanský* [online]. c 2021 [citováno 15. 03. 2022]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C5%A1eobecn%C3%BD_z%C3%A1kon%C3%ADk_ob%C4%8Dansk%C3%BD&oldid=19676049